

Державний вищий навчальний заклад
“Українська академія банківської справи
Національного банку України”
Кафедра іноземних мов

ЛАТИНСЬКА МОВА

Частина I ВСТУП ДО ЛАТИНСЬКОЇ МОВИ: ТЕМАТИКА АНТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Навчально-методичний посібник
для організації практичних занять
і самостійного вивчення дисципліни

Для студентів 1 курсу
спеціальності “Право”
всіх форм навчання

Суми
ДВНЗ “УАБС НБУ”
2010

УДК 811.124(073)
Л27

Рекомендовано до видання методичною радою факультету банківських технологій Державного вищого навчального закладу “Українська академія банківської справи НБУ”, протокол № 9 від 26.05.2009.

Розглянуто та схвалено на засіданні кафедри іноземних мов, протокол № 11 від 11.05.2009.

Укладач
кандидат педагогічних наук
Р.В. Миленкова

Рецензенти:
кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри практики романо-германських мов
Сумського державного педагогічного університету ім. А.С.Макаренка
Л.М. Гаврило;
кандидат філологічних наук, доцент
І.В. Соколова

Відповідальний за випуск
кандидат філологічних наук, доцент
І.А. Бокун

Л27 **Латинська мова. Частина I. Вступ до латинської мови: тематика античної культури [Текст] : навчально-методичний посібник для організації практичних занять і самостійного вивчення дисципліни / [уклад. Р. В. Миленкова] ; Державний вищий навчальний заклад “Українська академія банківської справи Національного банку України”. – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2010. – 75 с.**

Посібник розроблений відповідно до робочої навчальної програми курсу “Латинська мова” (модуль I. Вступ до латинської мови: тематика античної культури). Видання підготовлено з урахуванням вимог Болонської декларації. Метою видання є формування у студентів інтердисциплінарного наукового сприйняття дисциплін гуманітарного циклу, готовності до оволодіння юридичною термінологією, підґрунтя для засвоєння основ Римського права та інших правових дисциплін, а також допомога студентам в оволодінні основами фонетики, граматики та обов’язковою лексичною базою латинської мови.

Призначений для студентів I курсу спеціальності “Право” всіх форм навчання.

УДК 811.124(073)

© ДВНЗ “Українська академія банківської справи
Національного банку України”, 2010

ЗМІСТ

ВСТУП	4
ПРОГРАМА ПЕРШОГО МОДУЛЯ НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ	6
НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КУРСУ	14
Розділ 1. Історія латинської мови. Основи латинської фонетики та графіки	14
Розділ 2. Нормативна граматична база	25
Розділ 3. Лексика та вислови загальної тематики	56
Розділ 4. Робота з латинськими текстами	63
СЛОВНИК	70
ЗРАЗОК КОНТРОЛЬНИХ ЗАВДАНЬ ЗА МОДУЛЕМ	73
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ	74

ВСТУП

Згідно з освітньо-професійною програмою підготовки бакалавра напрямку “Право” курс латинської мови пропонується серед дисциплін за вибором і готує студентів на основі знань латинської мови до сприйняття спеціальних юридичних курсів, читання юридичних джерел, розуміння міжнародної наукової та юридичної термінології. Студенти спеціальності “Право” у майбутній професійній діяльності оперуватимуть численними термінами, запозиченими з латинської мови, тому повинні мати базові знання з цього предмета.

Даний навчально-методичний посібник допомагає у реалізації навчального курсу, спрямованого на оволодіння студентами основами латинської мови в навчальному процесі як протягом аудиторних годин, так і самостійно.

Основні завдання реалізації програми курсу полягають в тому, щоб поряд з предметно-змістовними результатами навчання (знання, вміння, конкретне вирішення навчальних завдань тощо), впливати на загальнокультурні параметри особистості, покликані забезпечити високу освіченість, ерудицію, усвідомлення закономірностей історичних процесів, що необхідно для забезпечення високого рівня професійної діяльності майбутніх юристів.

Запропонований навчальний курс спрямовано на розкриття основ латинської мови як втілення римської культури, усвідомлення її ролі у розвитку суспільства та сучасного права, формування готовності студентів до творчого використання отриманих знань як на загальнокомунікативному, так і професійному рівні.

Процес навчання передбачає засвоєння фонетики, базових лексико-граматичних структур, а також вивчення широкого спектра крилатих виразів (сентенцій) як повсякденного вжитку, так і суто юридичної спрямованості.

Досягнення поставлених завдань з навчання студентів зобов’язує до дотримання у навчальному процесі таких вимог, як орієнтація на творчу діяльність з урахуванням неповторності кожної особистості, забезпечення індивідуального творчого і диференційованого підходу; реалізація міжпредметного зв’язку, що забезпечує цілісне сприйняття феномена визначального впливу латинської мови на сучасну європейську лінгвістику; відкритість, варіативність, динамічність у змісті, методах і формах навчання.

Зміст, форми і методи навчання юристів латинської мови спрямовані на особистісно-орієнтоване навчання, формування акмеологічного розуміння професійного розвитку особистості, залучення студентів

до досвіду особистісно-орієнтованих освітніх ситуацій і підготовку до подальшої самоосвіти.

Реалізація програми спрямована на закріплення емоційно-позитивного, ціннісного ставлення студента до знань, освіти, обраної професії; підтримку прагнень майбутніх юристів до особистісного і професійного самовдосконалення, саморозвитку, самореалізації, усвідомлення індивідуальної моделі професійної діяльності. При організації навчального курсу передбачається створення таких умов освітнього простору, які б могли забезпечити особистісне зростання студентів. З цією метою зміст навчання спрямовується на творче переосмислення стереотипів, розвиток інтердисциплінарного світогляду, оволодіння вміннями комунікації високого рівня з можливістю цитування сентенцій, вживання спеціалізованої термінології тощо.

Ефективність реалізації навчального курсу залежить від того, наскільки її зміст і форми зацікавлять кожну особистість, впливатимуть на її світосприйняття, сприятимуть актуалізації отриманих знань як у приватній, так і професійній сфері. З метою підвищення інтересу студентів до даного курсу використовуються здебільшого активні методи роботи – в режимі діалогу та полілогу, ігри, моделювання, конкурси віршованих перекладів, інтегровані заняття, індивідуальна робота.

Такий підхід до вивчення латинської мови майбутніми юристами відповідає сучасній моделі професійної підготовки особистості з урахуванням її цілісності, динамічності, відкритості до змін.

Навчальний курс структуровано у два навчальні модулі:

1. Вступ до латинської мови: тематика античної культури.
2. Процесуальна та юридична латинь.

Лексико-граматичне наповнення згідно з навчальною програмою розподілено за вказаними модулями. Курс навчання за першим модулем розрахований на 54 год. і передбачає проведення практичних занять, а також самостійної освітньої діяльності студентів. Вивчення курсу за даним модулем передбачає проміжний модульний контроль та підсумковий модульний контроль, які покликані оцінити знання лексики, навички використання граматичної бази, рівень читання та перекладу, а також використання латинських сентенцій загальної тематики.

ПРОГРАМА ПЕРШОГО МОДУЛЯ НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ

Навчальна програма з курсу латинської мови була розроблена для студентів спеціальності “Право”, які раніше не вивчали латинської мови та повинні досягти рівня елементарного користувача (A1), опанувавши запропонований курс.

Робоча навчальна програма побудована з урахуванням того, що латинська мова для майбутніх юристів – допоміжна дисципліна. Знання її допомагає вивчити та зрозуміти основи римського права, сучасну юридичну термінологію.

Метою вивчення латинської мови є підготовка майбутніх правознавців на основі знання латинської мови до сприйняття спеціальних юридичних курсів, читання юридичних джерел і розуміння міжнародної наукової та правової термінології, а також формування системного сприйняття історії та основних європейських мов завдяки налагодженню міждисциплінарних зв'язків.

За структурою робоча навчальна програма включає в себе два змістові модулі, розраховані на 54 навчальні години та спрямовані на забезпечення досягнення мети вивчення курсу, зокрема опанування діяльними розділами: основи латинської фонетики та графіки, нормативна граматична база, лексика та робота з латинськими текстами.

Загальні цілі

Загальні цілі навчального курсу з латинської мови складаються з таких.

Практична мета: формувати у студентів професійно орієнтовані мовленнєві компетенції для забезпечення їхнього ефективного спілкування в академічному та професійному юридичному середовищі, зокрема розуміння сучасної фахової та іншої термінології, яка має латинське походження. Згідно з програмним курсом латинської мови студент повинен

знати:

- латинський алфавіт, фонетику, наголос;
- нормативну граматичну базу:
 - категорію відмін: рід, число, відмінок; п'ять відмін іменників, їх основи і флексії; три відміни прикметників; окремі розряди займенників; числівники;
 - категорію дієвідмін: особа, число, час, спосіб, стан; чотири дієвідміни; основу інфекта та основу перфекта; три часи системи інфекта

та перфекта; вживання дієслів в активному та пасивному стані, дієприкметників, інфінітивів та інфінітивних конструкцій, герундія та герундіва.

- найуживаніші суфікси іменників і прикметників;
- граматичний аналіз тексту та його переклад;
- лексичний мінімум у запропонованому обсязі. Студентський гімн “Gaudeamus”;
- не менш ніж 50 крилатих латинських прислів'їв і висловів на загальну та юридичну тематику та їх відповідники в іноземних мовах;
- наукову термінологію юридичного профілю, утворену від латинських коренів.

Оволодівши основами латинської граматики, навичками перекладу, потрібним лексичним мінімумом, студент-юрист повинен

вміти:

- читати зі словником юридичні тексти, правові документи та акти;
- застосовувати в практичній діяльності латинську юридичну термінологію.

Освітня мета: формувати у майбутніх юристів загальні компетенції (декларативні знання, вміння й навички, компетенцію існування та вміння вчитися), сприяти розвитку здібностей до самооцінки та здатності до самостійного навчання, що дозволить студентам як успішно завершити навчання у вищому навчальному закладі, так і самореалізуватися у рамках концепції навчання протягом усього життя.

Пізнавальна мета: залучати студентів через читання, вправи, знайомство з крилатими виразами до розкриття та розвитку усього спектра їхніх пізнавальних здібностей.

Розвивальна мета: допомагати студентам у формуванні загальних компетенцій, таких як: мовна, комунікативна, професійна тощо, з метою розвитку їх особистої мотивації; зміцнювати впевненість студентів як користувачів мови, а також позитивне ставлення до її вивчення.

Соціальна мета: сприяти становленню критичного самоусвідомлення та вмінь спілкуватися і робити вагомий внесок у формування України як правової держави, вмінь успішної самореалізації у швидкозмінних соціально-економічних умовах, усвідомленню багатовікової історії юридичної етики та норм професійної поведінки, підвищенню відчуття моральної відповідальності у майбутній професійній діяльності.

Соціокультурна мета: досягати глибокого розуміння впливу латинської мови та римської культури на сучасні європейські мови,

культуру провідних країн Європи та світу, усвідомлення процесів історичного розвитку, формування системного світогляду для того, щоб знайти своє місце висококваліфікованого фахівця та бути готовим продовжити навчання чи працювати в умовах іншої культури.

Опанувавши курс латинської мови для спеціальності “Право”, студенти повинні досягти загального рівня володіння мовою “A1” (інтродуктивний).

Структура навчального курсу латинської мови для спеціальності “Правознавство”

№ пор.	Назва модуля	Кількість годин	Кількість кредитів
1	Вступ до латинської мови та античної культури	54	1,5
2	Процесуальна та юридична латинь	54	1,5
Всього		108	3

Структура першого навчального модуля “Вступ до латинської мови та античної культури”

№ пор.	Назва діяльнісного блока	Кількість годин	Кількість кредитів	Форма оцінювання
1	Історія латинської мови. Основи латинської фонетики та графіки	4	0,25	Усне опитування
2	Нормативна граматична база	25	0,75	Усне та письмове опитування
3	Лексика та вислови загальної тематики	15	0,25	Усне та письмове опитування
4	Робота з латинськими текстами	10	0,25	Перевірка читання та розуміння тексту
Всього		54	1,5	Залік

Запропоновані у темах 1-4 діяльнісні блоки є умовним структуруванням за видами мовної діяльності студентів. Слід зазначити, що всі окреслені види діяльності (робота над фонетикою, лексикою, граматику, читання та переклад текстів, відтворення крилатих виразів тощо) передбачаються на заняттях за різними темами з можливістю варіативності щодо мети конкретного заняття.

Розділ 1

ІСТОРІЯ ЛАТИНСЬКОЇ МОВИ.

ОСНОВИ ЛАТИНСЬКОЇ ФОНЕТИКИ ТА ГРАФІКИ

Пояснювальна записка до діяльнісного блоку

Латинська мова має особливу фонетичну систему, яку необхідно засвоїти студентам. Специфічним є той факт, що латинська мова вважається мовою мертвою і має досить обмежене вживання, тобто можливості її використання для пересічного студента обмежуються навчальним процесом. Опанування темою “Основи латинської фонетики” засновано на тому, щоб запобігти автоматичній фонетичній інтерференції з тієї іноземної мови, яку вже вивчав студент. Тому теоретичне вивчення фонетичної складової латинської мови супроводжується виконанням вправ і завдань, спрямованих на закріплення фонетичних знань, вмій і навичок та аудіоматеріалами.

Мета навчання за блоком: сформувати у студентів навички, необхідні для засвоєння мови на інтродуктивному рівні.

Цілі діяльності: в результаті опанування основами латинської фонетики студенти повинні:

знати

- назву літер латинського алфавіту;
- правильно репродукувати вимову звуків, які утворюються окремими літерами, їх сполученнями, дифтонгами голосних і приголосних;
- правила наголосу в латинській мові та сформувати навички їх використання;
- правильно та вільно вимовляти лексичний мінімум, необхідний для розуміння юридичних текстів і сучасної юридичної термінології.

Рекомендовані до вивчення теми

- “Історичні нариси з виникнення латинської мови”;
- “Таблиця алфавіту. Фонетика та графіка”;
- “Поділ на склади, наголос”;
- “Введення до перекладу речень”.

Розділ 2 НОРМАТИВНА ГРАМАТИЧНА БАЗА

Пояснювальна записка до діяльнісного блоку

Переклад речень, юридичної фразеології та текстів з латинської мови неможливі без базових знань її граматики. В рамках курсу латинської мови для правознавців студенти забезпечуються необхідним граматичним інструментарієм для перекладу фраз і текстів та складання речень латинською мовою. Студенти за умови успішного навчання за змістом даною темою стають також спроможними перекласти нескладні вірші та пісні, написані латинською. Запропонований граматичний матеріал цілком відповідає можливим потребам майбутніх юристів щодо граматичного аспекту латинської мови.

Мета навчання за діяльнісним блоком: забезпечити студентів граматичним інструментарієм для вивчення латинської мови.

Цілі діяльності: при успішному засвоєнні цього блока студенти повинні показати:

- знання основних частин мови;
- знання та розуміння категорії відмін: роду, числа, відмінку; знати особливості п'яти відмін іменників, їх основи і флексії; трьох відмін прикметників; окремих розрядів займенників; прислівники; числівники;
- знання та розуміння категорії дієвідмін: особи, числа, часу, способу, стану; відрізняти чотири дієвідміни; основу інфекта та перфекта; три часи системи інфекта та перфекта; вживання дієслів в активному та пасивному стані; вживання інфінітивних конструкцій, герундія, герундива;
- вміння перекладу найуживаніших суфіксів іменників і прикметників;
- вміння здійснювати граматичний аналіз тексту та його переклад.

Рекомендовані до вивчення теми

(протягом двох семестрів навчання)

- “Грамматичний устрій латинської мови”;
- “Загальні відомості про дієслово. Типи дієвідмін. Особові форми дієслова. Imperativus”;
- “Praesens Indicativi Activi”;
- “Imperfectum Indicativi Activi”;
- “Futurum Indicativi Activi”;
- “Дієслово sum”;
- “Загальні відомості про відміни”;

- “Перша відміна іменників”;
- “Друга відміна іменників”;
- “Перша та друга відміни прикметників”;
- “Participium Perfecti Passivi”;
- “Займенники”;
- “Прийменники”;
- “Числівники”;
- “Praesens Indicativi Passivi”;
- “Imperfectum Indicativi Passivi”;
- “Futurum Indicativi Passivi”;
- “Синтаксис відмінків у пасивній конструкції”;
- “Третя відміна іменників”;
- “Третя відміна прикметників”;
- “Participium Praesentis Activi”;
- “Supinum”;
- “Infinitivum”;
- “Методика граматичного аналізу речення”.

Розділ 3

ЛЕКСИКА ЗАГАЛЬНОЇ ТЕМАТИКИ

Пояснювальна записка до діяльнісного блоку

Опанування курсом латинської мови передбачає знання лексичного мінімуму із загальної та фахової тематики. Вивчення латинської мови на юридичному факультеті має бути пов'язане із спеціальними дисциплінами, без яких неможлива фактична підготовка майбутніх спеціалістів-правознавців, зокрема з вивченням основ римського цивільного права. Виходячи із специфіки вивчення латинської мови як писемної мови джерел римського цивільного права значна увага звертається на вивчення латинської лексики, найуживанішої в юридичних текстах як невід'ємної частини інтернаціонального словникового фонду.

Мета діяльнісного блоку: забезпечити студентів лексичним мінімумом для вивчення латинської мови та розуміння юридичної термінології.

Цілі діяльності: при успішному засвоєнні розділу “Лексика загальної тематики” студенти повинні показати:

- знання лексичних одиниць загальної тематики у визначеному викладачем обсязі;
- знання лексичних одиниць вживаних у сфері правознавства у визначеному викладачем обсязі;
- розуміння походження та первісних значень сучасних юридичних термінів, які мають латинську основу;
- знання юридичних процесуальних виразів;
- знання, розуміння та доречне вживання латинських крилатих виразів з загальної тематики (не менш 50);
- деякі вміння роботи з лексикою: аналіз, переклад, вживання тощо.

Рекомендовані до вивчення теми

- “De historia linguae Latinae”;
- “De diebus”;
- “De Latio”;
- “De Italia”;
- “De familia Romana”;
- “De Gallia antiqua”;
- “In iure”;
- “De fontibus iuris Romani”.

Розділ 4 РОБОТА З ЛАТИНСЬКИМИ ТЕКСТАМИ

Пояснювальна записка до діяльнісного блоку

Опанування студентами діяльнісного блоку “Робота з латинськими текстами” передбачає засвоєння попередніх видів діяльності, тому що читання навчальних текстів і виконання лексичних вправ передбачають закріплення нормативних граматичних правил, засвоєння синтаксису латинської мови, аналіз і розуміння юридичного тексту, вироблення практичних навичок, вивчення висловлювань античних діячів, філософів, ораторів, цитат із творів римських юристів, а також латинських афоризмів і крилатих висловів, що стали надбанням світової культури.

Читання хрестоматійних текстів готує студентів до роботи зі зразками юридичних першоджерел різних епох. Це архаїчні пам’ятки римського законодавства (*Закони дванадцяти таблиць*), твори класичних авторів (*Катона, Цицерона*), середньовічні латинські юридичні пам’ятки (*Дигести*) і актова писемність XVII-XVIII ст.

Мета навчання: сформувані у студентів вміння опрацювання текстів з латинської мови.

Цілі діяльності: при успішному засвоєнні даного блоку студенти повинні показати:

- навички швидкого читання текстів;
- навички перекладу латинських текстів за допомогою словника;
- навички користування латинськими словниками та довідниками;
- вміння перекладу коротких текстів з рідної мови на латинську за допомогою словника.

Рекомендовані до перекладу тексти

- “De Italia”;
- “Ludus in schola”;
- “De amicitia lupi fabūla”;
- “De Latio”;
- “De bellis”;
- “De srevis Romanorum”;
- “Apud arbitrum”;
- “In iure. In iudicio”;
- “De Romanorum nominibus”.

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КУРСУ

Розділ 1 ІСТОРІЯ ЛАТИНСЬКОЇ МОВИ. ОСНОВИ ЛАТИНСЬКОЇ ФОНЕТИКИ ТА ГРАФІКИ

*Gutta cavat lapīdem non bis, sed saepe cadendo,
sic homo fit sapiens non bis, sed saepe legendo*

*Крапля точить камінь не дворазовим, а багаторазовим падінням,
так і людина стає мудрою не від дворазового, а від багаторазового читання*

(вислів у цій формі належить відомому вченому Джордано Бруно;
до нього англійський єпископ Латімер у VI ст. писав:

Gutta cavat lapīdem non vi, sed saepe cadendo –

Крапля точить камінь не силою, а частотою падіння.

Джерелом для появи вислову був вірш Овідія, де був рядок

Gutta cavat lapīdem)

ЛЕКЦІО 1-2

1.1. Історія латинської мови

Латинська мова (Lingua Latīna) належить до латинсько-фаліскської підгрупи італійських мов індоєвропейської мовної сім'ї. Латинська є однією з найдавніших писемних індоєвропейських мов. Це мова одного із стародавніх племен, які заселяли Апеннінський півострів приблизно три тисячі років тому. Назва цього племені – латини (Latīni), область поширення – Лацій (Latium) у нижній течії ріки Тибру.

LATIUM → LATINI → LINGUA LATINA

Спочатку латинською мовою говорило невелике плем'я латинів, проте в результаті військових, політичних та економічних успіхів Стародавнього Риму латинська мова поширюється по всій Італії. Столицею цієї області у 754-753 рр. до н.е. стало місто Рим (Roma), побудоване на семи пагорбах (Septimontium). Пізніше йому дали назву “Вічне місто” – Urbs aeterna. У I ст. до н.е. Рим став столицею наймогутнішої держави стародавнього світу – Римської імперії, до складу якої входили сучасні Франція, Іспанія, Португалія, Швейцарія, деякі частини Німеччини, Південної Англії, Югославії, Хорватії, Болгарії,

ДВНЗ “Українська академія банківської справи НБУ”

Румунії, Угорщини, Чехії, Словаччини, Греції, Туреччини, Лівану, Сирії, Лівії, Тунісу, Алжиру та ін. Починаючи з II ст. до н.е., латинь виходить за межі римської держави. Латинська мова звучала майже в усіх країнах Західної Європи, Північної Африки і Західної Азії. А в період існування Римської імперії вона була офіційною державною мовою, мовою управління, війська, юриспруденції, торгівлі, школи, науки, літератури. В історії розвитку латинської мови виокремлюють декілька періодів. Найдавнішими пам'ятками латинської мови є написи, фрагменти обрядових пісень, законів VII-IV ст. до н.е. Історія літературної мови починається 240 р. до н.е., коли військовополонений грек Люцій Лівій Андронік приніс до Риму трагедію і комедію латинською мовою як результат перекладу грецьких творів, зокрема Гомерової "Одіссеї". Цей період в історії мови називають архаїчним (254-81 рр. до н.е.). Видатним представником цього періоду є римський комедіограф Плавт (254-184 рр. до н.е.), від якого до нас дійшли 20 комедій повністю і одна у фрагментах. Іншим представником архаїчного періоду є Теренцій (190-159 рр. до н.е.), автор шести комедій.

Другий період латинської мови відомий як класичний (81 р. до н.е. – 120 р. н.е.). На класичний період, період найвищого розвитку латинської мови, який у науці прийнято ділити на два віки – "золотий" і "срібний", припадає діяльність видатних поетів і прозаїків, які створили латинську літературну мову. Найвизначнішими представниками "золотого" віку (81 р. до н.е. – 14 р. н.е.) є Цицерон (106-43 рр. до н.е.), Цезар (100-44 р. до н.е.), Вергілій (70-19 р. до н.е.), Горацій (65-8 р. до н.е.), Овідій (43 р. до н.е. – 18 р. н.е.) та ін. Вони створили загальноприйнятий канон прозової та поетичної мови. "Срібний вік", або післякласичний період, (14-120 рр. н.е.) представляє творчість Сенеки (4 р. до н.е. – 65 р. н.е.), Марціала (43-104 рр. н.е.), Тацита (55-120 рр. н.е.) та ін.

Під впливом високої культури Стародавньої Греції римляни створили свою яскраву і багату культуру. Поряд з іменами великих грецьких мислителів, поетів, митців – Демокрита, Аристотеля, Гіппократа, Есхіла, Аристофана, Фідія – за правом стоять імена й чільних представників римської культури – Лукреція, Вергілія, Горація, Цицерона та ін.

Антична культура – культура стародавньої Греції та Риму – впродовж багатьох віків живила і продовжує жити європейську, а через неї світову культуру.

Епоха ранньої імперії виявилась дуже плідною для римської юриспруденції. Відбувається формування юридичних шкіл (Прокул, Сабін). Відома ціла плеяда славетних юристів: Цельс, Гай, Лабен, Капітон, Юліан, Помпоній та ін. До нас дійшов твір римського юриста

II ст. Гая “Institutiones” (постанови), в якому закладено основні поняття римського цивільного права. Підсумком багатовікового історичного розвитку юриспруденції стала знаменита кодифікація римського права візантійським імператором Юстиніаном.

Протягом століть латинська мова існувала у двох формах: літературна (з III ст. до н.е.) та розмовна, так звана “вульгарна латинь” (sermo vulgāris). У процесі романізації провінцій, у контактах з підкореними племенами мова постійно збагачувалась та розвивалась за рахунок зворотного впливу.

Яскравими прикладами запозичення латинських слів до складу сучасних європейських мов можуть бути порівняльно-історичні лексичні таблиці. Вони доводять спорідненість індоєвропейських мов та їх спільне походження.

Латинське слово	Англійське	Німецьке	Українське
mater	mother	Mutter	матір
est	is	ist	є (рос. “есть”)
tres	three	drei	три

У IX столітті на основі народно-розмовної латинської мови сформувались романські мови (французька, іспанська, португальська, італійська та інші). У середні віки латинська була загальнописемною мовою західноєвропейської громади, католицької церкви, науки і літератури. У XX столітті, і зараз також, використовується у науковій термінології (медицині, біології, ботаніці та ін.). Мова католицької церкви та офіційна мова (нарівні з італійською) Ватикану – латинська.

Після занепаду Римської імперії латинська мова стає офіційною мовою Франкського королівства, потім поступово перестає бути знаряддям живого спілкування людей: шляхом природного розвитку, через народну латину, вона дає початок формуванню нових романських мов. Крім того, як писемна мова класична латина протягом століть залишається панівною у науці, зокрема у медицині, освіті, юриспруденції, діловодстві та в ін. сферах суспільного життя і виходить далеко за межі колишньої Римської імперії. Досить згадати, що і в Україні латинська мова відіграла у свій час значну роль. Величезна кількість латиномовних документів, що є джерелом пізнання історії, науки і культури нашого народу, чекають своїх дослідників в історичних архівах, книгосховищах, музеях.

Усвідомивши пріоритетну роль латинської мови в галузі науки і культури, зрозуміємо, чому словами латинського (і грецького) походження збагачується лексика багатьох мов, зокрема й української

(наприклад, демократія, консолідація, гуманізм, культура, інститут, студент). Лексичне розмаїття латинської та грецької мов служить незамінною основою для створення і постійного збагачення міжнародної термінології. Опанування латинської мови в навчальних закладах має насамперед практичний характер.

Вивчення латинської мови на юридичному факультеті має бути пов'язане із спеціальними дисциплінами, такими як основи римського цивільного права та ін.

На ґрунті римського права склалися численні поняття цивільного права. Юридичні терміни і поняття, що набули поширення в усіх країнах (наприклад, арбітраж, вето, прокуратура та багато інших) найкраще засвоюються під час вивчення римського права.

Юристи вивчають також судову медицину. У своїй діяльності їм доводиться мати справу з рецептами, написаними латинською мовою, знайомитися з історією хвороби, висновками судових лікарів і медичних експертів.

Активне засвоєння інтернаціональної латинської лексики та фразеології – важливе завдання юриста, який вивчає латинську мову.

Таким чином, знайомство з латинською мовою допомагає студенту-юристу при вивченні спеціальних курсів, розвиває логічне мислення, підвищує мовну культуру і сприяє розширенню загального світогляду.

Парадоксально, але нині це єдина мертва мова, яка постійно використовується. Статус мертвої мови латини зумовлений тим, що люди, для яких вона є рідною, не народжуються вже принаймні півтори тисячі років. У наш час латинська мова вважається офіційною мовою держави Ватикан, а також католицької церкви.

Нині латинській мові належить роль в утворенні та розвитку словникового складу сучасних мов, у формуванні інтернаціонального фонду. Вона виробила цілу словотворчу систему. Також латинська мова слугує засобом для утворення наукової, медичної, технічної та інших термінологій.

Отже, дуже важко переоцінити роль латинської мови у сучасному суспільстві.

1.2. Основи латинської фонетики та графіки

Латинський алфавіт (латинська абетка) є основою писемності багатьох сучасних мов.

Первісно латинський алфавіт складався з 21 літери. Пізніше до нього було включено грецькі за походженням літери “y” та “z”. Літеру “k” практично перестали вживати, залишивши лише в кількох словах.

АЛФАВІТ

Позначення літери	Назва	Вимова	Приклад
Aa	а	а	ante
Bb	бе	б	bene
Cc	це	к, ц	castra, cito
Dd	де	д	dens
Ee	е	е	ego
Ff	еф	ф	fabŭla
Gg	ге	ґ	gutta
Hh	га	г	homo
Ii	і	і	inter
Kk	ка	к	Kalendae
Ll	ель	л	lupa
Mm	ем	м	memoria
Nn	ен	н	nostra
Oo	о	о	opus
Pp	пе	п	pax
Qq	ку	к	quis
Rr	ер	р	retro
Ss	ес	с, з	semper
Tt	те	т, ц	tabŭla, lectio
Uu	у	у	unus
Vv	ве	в	verbum
Xx	ікс	кс	lex
Yy	іпсілон	і	lyra
Zz	зета	з	zona

Примітка. **Jj** – йота – літера, введена до латинського алфавіту в середні віки для позначення звуку “й” на початку слова (jus). Використовується як модифікація “i” (iustitia). Таким чином, буква “i” служить для позначення голосного та приголосного звуків. Як приголосний, звук “i” вимовляється на початку слів, складів перед голосними і в середині слів між двома голосними, наприклад: iodium (йодум) – йод, ianua (януа) – двері, maior (майор) – більший. У всіх інших випадках вимовляється як “i” (голосний), наприклад: inopinabilis (інопінабіліс) – несподіваний, infideliter (інфіделітер) – несумлінно.

ГОЛОСНІ

У латинському алфавіті букви “a”, “e”, “i”, “o”, “u”, “u” позначають голосні, так звані монофтонги (одноголосні). У латинській мові виділяють 12 монофтонгів: шість довгих (ā, ē, ī, ō, u, ū) та шість коротких (ă, ě, ĭ, ǒ, ŭ, ū). Для позначення довготи і короткості вживають

надрядкові знаки: (знак довготи – “-”), (знак короткості – “~”). За свідченням римських граматикив, на вимову довгого голосного потрібно вдвічі більше часу, ніж для короткого. Буква “у” (грецька “іпсилон”) вживається у словах грецького походження. Вона вимовляється як “і” (українське) у зв’язку з відсутністю у рідній мові відповідного звука. Наприклад: *pyramis* (піраміс) – піраміда, *symbolum* (сімболіум) – символ, *syllaba* (сілляба) – склад.

ДИФТОНГИ ТА ДИГРАФИ ГОЛОСНИХ

Дифтонг	Вимова	Приклад	Переклад
ae	е	saere	часто
oe	е	roena	покарання
au	аў	aurum	золото
eu	еў	Europa	Європа

ПРИГОЛОСНІ

У латинській мові існують особливості вживання деяких приголосних. Так, буква **s** читається як “ц” перед **a, e, i, ae, oe, u**. У решті випадків (перед **a, o, u** та перед **приголосними**) – як “к”.

Буква **s** між голосними вимовляється як “з”, в решті випадків – як “с”.

Сполучення **ti** перед голосними читається як “ці”. Наприклад: *sententia* (сентенція) – вислів.

ДИГРАФИ ПРИГОЛОСНИХ

Диграф	Вимова	Приклад	Переклад
ch	х	chorus	хор
ph	ф	philosophus	філософ
rh	р	rhetorica	риторика
th	т	theatrum	театр

РОЗПОДІЛ НА СКЛАДИ

У латинській мові розподіл на склади відбувається:

- між голосними (me-to-gi-a);
- між приголосними (or-no);
- перед групою приголосних (pl, tr: dis-ci-pli-na), крім сполучення *muta cum eiquida* (br, dr, tr, pr, bl, dl, tl, pl).

ПРАВИЛА НАГОЛОСУ

Правильне читання вимагає знань про правила наголосу. Місце наголосу в слові залежить від якості (довготи чи короткості) другого складу від кінця.

1. Наголос зазвичай не ставиться на останньому складі. Тому в словах із двох складів наголос падає на перший (gò-sa).
2. Наголошується другий склад від кінця слова, якщо він довгий (Eu-gō-ra).
3. Якщо другий склад від кінця є коротким, наголос переноситься на третій склад від кінця (mé-dī-cus).

Слід сказати, що латинська мова дуже багата на прислів'я та афоризми. Щодо української мови, то вона також запозичила багато слів з латинської завдяки транслітерації. Ось деякі: валентність, віварій, дебет, декламація, дивіденд, дивізія, дисципліна, консенсус, лаборант, нотація, варіант, терарій, територія, студент, продукція, культура, план, тоталітарний, ілюстрація, грація, потенціал, музей, орнамент, нігілізм, аграрний, когнітивний, колегія, доміант, філіал, локальний, тон, транквілізатор, вентиляція, уніфікація, альтернатива, апеляція, авіація, бревіарій, кантата, цивілізація, континент, генерація, гонорар, ментальність, монтаж, монумент, номінація, нуль, популярний, рація, репетиція, регіон, санаторій, урбанізація, утилізація.

Вправи

1. Прочитайте, розділіть на склади, поставте наголос:

- a) aqua, terra, dea, Aurōra, poena, causa, bestia, elegantia, taberna, barba, fama, ira, ripa, luna, fabūla, collēga, vita, machīna, aquīla, Syracūsae, Minerva, prudentia, philosophia, lingua, Aemilia, magistra, tabūla, pagīna, forma, statua, structūra, fortūna, victoria, Roma, schola, patria, filia, Marcia, philologia, doctrina;
- b) nominatīvus, genetīvus, datīvus, accusatīvus, ablatīvus, vocatīvus, substantīvum, adiectīvum, pronōmen, persōna; numērus, numerāle, verbum, adverbium, praepositio, interiectio, declinatio, genus, modus, tempus, casus, coniugatio;
- c) Aulus Gellius, Gaius Iulius Caesar, Gaius Valerius Catullus, Marcus Valerius Martiālis, Marcus Tullius Cicēro, Publius Vergilius Maro, Quintus Horatius Flaccus, Titus Flavius Vespasiānus;
- d) Amat Victoria curam (Про перемогу необхідно піклуватись).
Aquila non captat muscas (Орел не ловить мух).
Philosophia est magistra vitae (Філософія – вчителька життя).
Ibi victoria, ubi concordia est (Перемога там, де згода).
Scientia potentia est (Знання – це сила).

2. Прочитайте імена римських імператорів і назви юридичних творів їх авторства:

Gaius Julius Caesar Augustus. Ius respondendi.

Claudius Caesar Augustus Germanicus Nero. Edictum.

Caesar Augustus Titus Flavius Vespasiānus. Lex de imperio.

Caesar Antonius Augustus Marcus Aurelius. Semestria.

Caesar Gaius Fulvius Valerius Augustus Constantīnus. Edictum Constantīni.

Контрольні питання

та теми для дискусій з історії латинської мови

1. Опишіть історичне походження латинської мови.
2. Які періоди розвитку латинської мови ви знаєте?
3. На які віки поділяють класичний період розвитку латинської мови?
4. Які сучасні мови сформувалися на основі латинської?
5. Чому латинську мову називають мертвою? Чи погоджуєтесь ви з цим твердженням?
6. Сформулюйте мету вивчення латинської мови для сучасних фахівців у галузі права, історії, біології, медицини.
7. Назвіть імена найвідоміших діячів римської культури, твори яких збереглися.
8. Назвіть імена найвідоміших діячів української культури різних епох, які використовували латинську мову.
9. Наведіть назви найвідоміших античних юридичних творів, написаних латинською.
10. Висловіть вашу власну думку щодо перспектив існування та використання латинської мови.

Тестові завдання для перевірки знань

1. До якої мовної сім'ї належить латинська?
 - а) семіто-хамітської;
 - б) індоєвропейської;
 - в) алтайської;
 - г) китайсько-тібетської.
2. В якому столітті відбулося становлення латини як літературної мови?
 - а) III ст. до н.е.;
 - б) I ст. до н.е.;
 - в) III ст. н.е.;
 - г) IV ст. до н.е.;
 - д) VIII ст. до н.е.

3. *Хто був ініціатором реформи уніфікації вимови писемної латини?*
- а) Г.Ю. Цезар;
 - б) Карл Великий;
 - в) Франциск I;
 - г) Цицерон;
 - д) Овідій.
4. *Яким століттям датуються найдавніші писемні пам'ятки латинської мови?*
- а) III ст. до н.е.;
 - б) I ст. до н.е. – I ст. н. е.;
 - в) VIII ст. до н.е.;
 - г) VII-IV ст. до н.е.;
 - д) VI-V ст. до н.е.
5. *Для якого фаху вивчення латинської мови не є обов'язковим?*
- а) історія;
 - б) медицина;
 - в) інженерія;
 - г) філологія;
 - д) біологія.
6. *Яка латинська мова вивчається у сучасних навчальних закладах?*
- а) архаїчна;
 - б) “вульгарна”;
 - в) класична;
 - г) пізня;
 - д) післякласична.
7. *Вульгарною називають латинську мову:*
- а) розмовну;
 - б) класичну;
 - в) народну;
 - г) сучасну.
8. *Серед відомих представників античної культури римлянином не був:*
- а) Вергілій;
 - б) Горацій;
 - в) Аристотель;
 - г) Цицерон.
9. *Після падіння Римської імперії латина залишалась державною мовою:*
- а) Британії;
 - б) Франкського королівства;

- в) Греції;
- г) Дакії.

10. На сьогодні латина є офіційною мовою:

- а) Ватикану;
- б) Латвії;
- в) Угорщини.

Контрольні питання з основ латинської фонетики та графіки

1. Із скількох літер складається латинський алфавіт та які історичні зміни з ним відбувалися?
2. Які літери позначають більш ніж один звук?
3. Які нарядкові знаки використовуються в латинській мові? Як вони пов'язані з наголосом?
4. Які правила наголосу існують у латинській мові? Наведіть ілюстративні приклади.
5. Поясніть значення термінів “дифтонг”, “диграф”.
6. Як впливають на диграфи голосних нарядкові знаки?
7. Які дифтонги (диграфи) голосних ви знаєте? Наведіть приклади їх вживання.
8. Які сполучення приголосних, що спричиняють зміни в вимові, ви знаєте? Наведіть приклади їх вживання.
9. Як здійснюється розподіл слів на склади?
10. Які особливості вимови мають літери “c”, “s”, “t”, “q”?

Тестові завдання для перевірки знань

1. Якої з цих літер не було у класичній латині?
 - а) і;
 - б) j;
 - в) o;
 - г) a.
2. Які з цих буквосполучень не є дифтонгами?
 - а) ae;
 - б) au;
 - в) eu;
 - г) oe.
3. В якому з цих слів є диграфи?
 - а) Eurōra;
 - б) aenigma;
 - в) video;
 - г) poēta.

4. Якою буквою позначався звук “j” у класичній латині?
а) j;
б) e;
в) i;
г) y;
д) a.
5. В яких словах голосні не складають диграфа?
а) роена;
б) aetas;
в) оесономус;
г) laurus.
6. Яке слово неправильно поділено на склади?
а) pru- den-tia;
б) роē-ta;
в) рое- на;
г) re-si- de- o;
д) a-vis.
7. Яка літера зустрічається лише у запозиченнях із грецької мови?
а) r;
б) z;
в) j;
г) x;
д) q.
8. Який з цих дифтонгів не став монофтонгом?
а) ae;
б) au;
в) oe.
9. В якому слові буква **h** втратила своє звукове значення?
а) herba;
б) homo;
в) hasta;
г) physica.
10. В якому слові наголос падає на перший склад?
а) magistra;
б) pictūra;
в) machīna;
г) militia.

ЛІТЕРАТУРА: 2, 3, 6, 7, 10, 13, 15, 16, 19, 20.

Розділ 2

НОРМАТИВНА ГРАМАТИЧНА БАЗА

Sapere aude!

Май відвагу бути мудрим!

(автором вислову є відомий поет I ст. до н.е. Горацій,
який написав у “Посланнях”:

Dimidium facti qui coepit habet.

Sapere aude, incipe!

Той, хто розпочав, уже півсправи завершив.
Виріши бути мудрим, розпочинай!)

ЛЕКЦІО 3

Методичні вказівки

ІМЕННИК. ГРАМАТИЧНІ КАТЕГОРІЇ ІМЕННИКА ПЕРША ВІДМІНА ІМЕННИКІВ

Nomen substantivum

Іменники в латинській мові мають такі граматичні категорії:

1. Роди – genēra:

- genus masculīnum (m) – чоловічий;
- genus feminīnum (f) – жіночий;
- genus neutrum (n) – середній.

2. Числа – numēri:

- numērus singulāris – однина (Sg);
- numērus pluralāris – множина (Pl).

3. Відмінки – casus:

- casus nominatīvus – називний (Nom.);
- casus genetīvus – родовий (Gen.);
- casus datīvus – давальний (Dat.);
- casus accusatīvus – знахідний (Acc.);
- casus ablatīvus – аблатив (орудний і місцевий) (Abl.);
- casus vocatīvus – кличний (Voc.).

4. Відміни – declinatiōnes:

declinatio prima (перша), secunda (друга), tertia (третя), quarta (четверта), quinta (п’ята).

ПЕРША ВІДМІНА ІМЕННИКІВ

Declinatio prima substantivōrum

До першої відміни належать іменники, як правило, жіночого роду, які в називному відмінку однини (Nom. Sg) мають закінчення **-a**, в родовому (Gen. Sg) **-ae**.

- *magistra*, ae, f – вчителька;
- *discipūla*, ae, f – учениця;
- *causa*, ae, f – справа;
- *poena*, ae, f – покарання;
- *iurisprudentia*, ae, f – правова наука.

Відмінкові закінчення іменників першої відміни

Sg			Pl	
Nom.	-a	<i>magistra</i>	-ae	<i>magistrae</i>
Gen.	-ae	<i>magistrae</i>	-arum	<i>magistrarum</i>
Dat.	-ae	<i>magistrae</i>	-is	<i>magistris</i>
Acc.	-am	<i>magistram</i>	-as	<i>magistras</i>
Abl.	-a	<i>magistra</i>	-is	<i>magistris</i>
Voc	-a	<i>magistra</i>	-ae	<i>magistrae</i>

NB: до першої відміни належить також невелика кількість іменників чоловічого роду:

- *poēta*, ae, m – поет;
- *nauta*, ae, m – моряк;
- *incōla*, ae, m – житель;
- *Catilīna*, ae, m – Катиліна (ім'я).

Відмінкові закінчення прикметників першої відміни

Sg		Pl
Nom.	<i>lingua latina</i>	<i>linguae latinae</i>
Gen.	<i>linguae latinae</i>	<i>linguarum latinarum</i>
Dat.	<i>linguae latinae</i>	<i>linguis latinis</i>
Acc.	<i>linguam latinam</i>	<i>linguas latinas</i>
Abl.	<i>lingua latina</i>	<i>linguis latinis</i>
Voc	<i>lingua latina</i>	<i>linguae latinae</i>

ДІЄСЛОВО “БУТИ” В ТЕПЕРІШНЬОМУ ЧАСІ

(*sum, fui, esse* – бути)

Sg		Pl	
1) <i>sum</i>	я є	1) <i>sumus</i>	ми є
2) <i>es</i>	ти є	2) <i>estis</i>	ви є
3) <i>est</i>	він, вона, воно є	3) <i>sunt</i>	вони є

Вправи

1. Провідмінійте словосполучення:

- dea Romāna – римська богиня;
- rea honesta – чесна відповідачка;
- vita longa – довге життя;
- scientia clara – відома наука.

2. Перекладіть речення:

1. Alma mater.
2. Mea culpa.
3. Sub rosa.
4. Fortuna caeca est.
5. Historia est magistra vitae.
6. Memoria est mater musarum.
7. Schola est via scientiarum.
8. In silvis semper umbra est.
9. Ira est saepe causa iniuriae.
10. Iurisprudentia clara scientia est.

3. Поставте дієслово “бути” (esse) в правильній формі:

1. Scientia potentia ...
2. Patria nostra ... magna et clara.
3. Philosophia et historia ... magistrae vitae.
4. Lingua Latina ... lingua antiqua.
5. Terra et Luna ... sphaerae.
6. In terra et in aqua... vita.
7. Eurōpa et Asia ... terrae.
8. Puellae Tullia et Marcia amicae bonae ...
9. Puellae Romanae pulchrae ...
10. Tunicae puellarum albae ...

4. Визначте форму іменника, початкову форму та перекладіть:

fama, tabularum, reis, deas, literarum, silvis, puellae, filiam, scientia, aquae, scholarum, discipulam, culpae, epistulae, formarum, bestiis, naturam, memoriae, linguam, viae, culpa, iustitiam, poenae, nautarum, stellae, causis, machina.

5. Перекладіть текст.

De Italia

Italia est terra Eurōpae. Italia habet insulas. Sicilia est insula Italiae. In orae Siciliae est Aetna. Incolae Italiae sunt agricolae. Incolae insularum et orarum Italiae sunt nautae.

In Italia est Roma. In viis Romae sunt arae et statuae.

Слова до тексту

- habet – має;
- insŭla, ae, f – острів;
- Aetna, ae, f – Етна;
- ara, ae, f – вівтар;
NB: in Italia – в Італії;
in Italiam – в Італію.

6. Поясніть сучасне значення та походження слів, назвіть латинські основи.

Таблиця, акваріум, фабула, форма, територія, бестія, антикваріат, акведук, синекура, таблетка.

7. Запам'ятайте вислови:

1. Tabŭla rasa.
2. Ad Kalendas Graecas. До грецьких календ (безстроково).
3. Ibi victoria, ubi concordia. Перемога там, де згода.
4. Margaritas ante porcas. Бісер перед свинями (кидати).
5. Scientia potentia est. Знання – це сила.
6. Terra incognĭta. Невідома земля (невідома галузь знань).

Лексичний мінімум

- Amica, ae, f – подруга.
Antiqua, ae, f – стародавня.
Aqua, ae, f – вода.
Bona, ae, f – добра, гарна.
Filia, ae, f – дочка.
Patria, ae, f – батьківщина.
Puella, ae, f – дівчинка.
Scientia, ae, f – знання, наука.
Silva, ae, f – ліс.
Tabŭla, ae, f – дошка.
Terra, ae, f – земля.
Vita, ae, f – життя.

ЛЕСТІО 4-6

ДІЄСЛОВО. ГРАМАТИЧНІ КАТЕГОРІЇ ДІЄСЛІВ. ЧАСИ СИСТЕМИ ІНФЕКТУ. НАКАЗОВИЙ СПОСІБ

Verbum. Imperativus

Дієслова в латинській мові мають такі граматичні категорії:

1. Особи: persōnae:

- persōna prima – перша (1);
- persōna secunda – друга (2);
- persōna tertia – третя (3).

2. Роди – *genēra*:

- *genus masculīnum* (m) – чоловічий;
- *genus feminīnum* (f) – жіночий;
- *genus neutrum* (n) – середній.

3. Числа – *numēri*:

- *numērus singulāris* – одинна (Sg);
- *numērus pluralāris* – множина (Pl).

4. Часи – *tempōra*:

Praesens – теперішній час.

Imperfectum – минулий час недоконаного виду.

Futurum I – майбутній час недоконаного виду.

Perfectum – минулий час доконаного виду.

Plusquamperfectum – передминулий час.

Futurum II – майбутній час доконаного виду.

5. Стани – *genēra*:

- *genus actīvum* – активний (act.);
- *genus passīvum* – пасивний (pass.).

6. Способи – *modi*:

- *modus indicatīvus* – дійсний (ind.);
- *modus imperatīvus* – наказовий (imper.);
- *modus coniunctīvus* – умовний (con.).

ОСНОВНІ ФОРМИ ДІЄСЛОВА

Дієслова в класичних словниках подаються з відображенням таких форм:

- 1) *Praesens indicatīvi actīvi persōna prima singulāris*;
- 2) *Perfectum indicatīvi actīvi persōna prima singulāris*;
- 3) *Supīnum*;
- 4) *Infinitīvus praesentis actīvi*.

***Accuso, accusāvi, accusatum, accusāre* – звинувачувати.**

ЧОТИРИ ДІЄВІДМІНИ

№ пор.	Закінчення основи інфекта	Приклад	Переклад
1	-āre	<i>amāre</i>	любити
2	-ēre	<i>habēre</i>	мати, володіти
3	-ēre	<i>legēre</i>	читати
4	-īre	<i>audīre</i>	слухати

PRAESENS INDICATIVI ACTIVI

(Теперішній час дійсного способу активного стану)

Praesens indicatīvi activi практично збігається із вживанням теперішнього часу в українській мові. Теперішній час використовується для:

- 1) позначення дії, яка відбувається в даний момент: *Discipūla audit;*
- 2) позначення загального явища: *Bestiae memoriam habent;*
- 3) яскравої розповіді про минуле: *Et Caesar superat!*

Особові закінчення Praesens indicatīvi activi

Sg		Pl
1	-o	-mus
2	-s	-tis
3	-t	-(u)nt

Примітка. Літера “**u**” вживається як сполучна у *persōna tertia Pl* у дієсловах III, IV дієвідмін.

Приклади відмінювання дієслів

I дієвідміна

Ornāre – прикрашати		
Sg		Pl
1	orno	ornamus
2	ornas	ornatis
3	ornat	ornant

II дієвідміна

Docēre – навчати		
Sg		Pl
1	doceo	docemus
2	doces	docetis
3	docet	docent

III дієвідміна

Scribere – писати		
Sg		Pl
1	scribo	scribimus
2	scribis	scribitis
3	scribit	scribunt

IV дієвідміна

Punīre – карати		
Sg		Pl
1	punio	punimus
2	punis	punitis
3	punit	puniunt

Concorda **gignit** victōriam. Згода **породжує** перемогу.

Mala herba cito **crescit**. Погана трава швидко **росте**.

Qui **scribit**, bis **legit**. Хто **пише**, той двічі **читає**.

НАКАЗОВИЙ СПОСІБ

Imperatīvus

Наказовий спосіб у латинській мові утворюється від основи інфекта.

Imperatīvus для 2-ї особи однини утворюється шляхом віднімання закінчення **-re** від інфінітиву:

Imperatīvus для 2-ї особи множини утворюється шляхом віднімання закінчення **-re** від інфінітива та додавання закінчення **-te**. Для III дієвідмини використовують поєднувальну “**i**”.

Дієвідміна	Інфінітив	Imperatīvus 2 Sg	Imperatīvus 2 Pl
1	amāre	ama!	amate!
2	delēre	dele!	delete!
3	legēre	lege!	legite!
4	audīre	audi!	audite!

Заперечні форми утворюються шляхом додавання “**non**” до наказового способу:

Non nocē! Не зашкодь!

а також додаванням “**noli**” для 2 Sg та “**nolīte**” для 2 Pl до інфінітива:

Noli nocēre! Не зашкодь!

Nolite nocēre! Не зашкодьте!

Вправи

1. Визначте дієвідмину за формою інфінітива:

dāre (давати), litigāre (судитися), convenīre (подавати позов), domāre (підкоряти), sedēre (сидіти), possidēre (володіти), citāre (викликати свідків), notāre (помічати), tradēre (передавати), sentīre (відчувати), dicēre (говорити), occupāre (займати), facēre (робити), legēre (читати), amāre (любити), praestāre (надавати).

2. Визначте дієвідміну та перекладіть дієслова:

scribĕre, audĭre, accusāre, vidĕre, condemnāre, vetāre, habĕre, agĕre, respondĕre, constituĕre, debĕre, cavĕre, punĭre, vendĕre, finĭre.

3. Визначте спосіб, особу та число дієслів, перекладіть їх:

scribo, sum, veto, accusas, absolvĭmus, audiunt, es, finiunt, habe, condemnat, protĕge, habemus, legitis, amas, sperant, caves, sumus, labōra, sedĕte, scribĭte, do, dat, debet, credit, dice, est, videt, spirātis, sunt, salūto, tace, impĕrat, eras.

4. Провідмінійте дієслова в Praesens indicatīvi activi, утворіть наказовий спосіб однини та множини:

dāre (давати), legĕre (читати), ducĕre (вести), finĭre (закінчувати).

5. Перекладіть речення:

1. Vivĭmus et laborāmus in patria nostra. 2. Haud semper errat fama. 3. De te fabūla narrat. 4. Stellae nautis viam monstrant. 5. Ira est semper causa iniuriae. 6. Flamma terret bestias in silvae. 7. Divide et impĕra! 8. Vidĕte et applaudĭte! 9. Tace sed memento! 10. Legĕre et non intellegĕre neglegĕre est. 11. Patriam amāre et defĕndere debĕmus. 12. Non semper Lunam vidĕmus: umbra terrae obscūrat Lunam. 13. Minerva est dea pugnārum, Diāna est dea silvārum. 14. Minerva hasta pugnāt, Diana sagittas habet. Sagittis Diāna bestias silvārum necat. 15. In Graecia et in Italia vides statuas Minervae et Diānae.

6. Перекладіть текст.

In schola

Discipūlae in scholam veniunt. Ibi magistrā salūtant: “Salve, magistra!” Magistra respondet: “Salvēte, discipūlae!” Puellae in schola legunt et scribunt. Tum magistra interrōgat: “Ubi est Italia?” Una puellārum respondet: “Italia est in Eurōpa”. Et magistra narrat: “Italia est antiqua terra Eurōpae. Italia paeninsūla est. Incōlae Italiae sunt agricōlae. Etiam nautae in Italia habitant. In Italia Roma est. Roma clara est. Poētae fabūlas de Roma scribunt et Romam celĕbrant”.

Слова до тексту

Venio, ire – приходити.

Celebro, are – прославляти.

Habĭto, are – проживати.

7. Запам’ятайте вислови:

1. Amat victōria curam. Перемога вимагає турботи.

2. Cogĭto, ergo sum. Я мислю, отже, я існую.

3. Dum spĭro, spero. Доки дихаю, я сподіваюсь.

4. Vona causa triumphat. Добра справа торжествує.

5. Epistūlae non erubescit. Папір не червоніє.

6. Natūra est semper invicta. Природа завжди непереможна.
7. Sine causa nihil gignit. Без причини нічого не буває.
8. Pecunia non olet. Гроші не пахнуть.
9. Via trita, via tuta. Битий шлях – шлях безпечний.
10. Vivere est militare. Жити – означає боротися.

Лексичний мінімум

- Accuso, āre – звинувачувати.
 Amo, āre – любити.
 Audio, īre – слухати.
 Do, āre – давати.
 Doceo, ēre – навчати.
 Interrogo, āre – запитувати.
 Lego, ěre – читати.
 Orno, āre – прикрашати.
 Scribo, ěre – писати.
 Studeo, ēre – старанно навчатись.
 Venio, īre – приходити.
 Video, ēre – дивитись, бачити.

PRAESENS INDICATIVI PASSIVI

(Пасивний стан дієслів теперішнього часу)

Praesens indicativi passivi дієслів усіх чотирьох дієвідмін утворюється шляхом додавання закінчень пасивного стану до основи інфекта:

№ пор.	Sg	Pl
1	- or	- mur
2	- ris	- mīni
3	-tur	- (u)ntur

Примітка. Літера “**u**” вживається як сполучна у persōna tertia Pl у дієсловах III, IV дієвідмін.

Приклади відмінювання дієслів

I дієвідміна

Ornāre – прикрашати		
	Sg	Pl
1	ornor	ornamur
2	ornaris	ornamīni
3	ornatur	ornantur

II дієвідміна

Docēre – навчати		
Sg		Pl
1	doceor	docemur
2	doceris	docemīni
3	docetur	docentur

III дієвідміна

Scribere – писати		
Sg		Pl
1	scribor	scribimur
2	scribēris	scribimīni
3	scribitur	scribuntur

IV дієвідміна

Punire – карати		
Sg		Pl
1	punior	punimur
2	puniris	punimīni
3	punitur	puniuntur

У пасивній конструкції прямий додаток стає підметом, присудок ставиться в пасивну форму і узгоджується з підметом. Особа, якою виконується дія, подається аблативом з прийменником **a, ab**.

Victōria **a** concordia gignitur. Перемога згодою породжується.

Causa **ab** arbitro auditur. Справа слухається судьєю.

Ut salūtas, ita salutāris. Як ти вітаєш, так і тебе вітають.

Вправи

1. Перетворіть активну конструкцію в пасивну:

Magistra discipulam audit. Вчителька навчає учениць.

Dea feminas protegit. Богиня захищає жінок.

Puella statuam ornat. Дівчина прикрашає статую.

2. Перекладіть речення:

1. Poetae audiuntur, leguntur.

2. In fabula pugna pingitur.

3. Si discipula bene studet, a magistris laudatur.

4. Sine causa a te accusor.

5. Troja a Graecis expugnatur.

6. Poetae a natura nascuntur.

7. Historia Romae a magistra narratur.
8. Tunica a femina emitur.
9. Epistulae a me leguntur.
10. Fortuna dicitur caeca.

3. Запам'ятайте вислови:

1. Cetera desiderantur. Решта бажано.
2. Pulsate et aperietur vobis. Стукайте, і вам відкриють.
3. Sententiae numerantur, nec ponderantur. Думки рахують, а не зважують.
4. Male parva cito dilabentur memoria. Погано вивчене швидко забувається.
5. Tertium non datur. Третнього не дається.

ЛЕКЦІО 7-8

ДРУГА ВІДМІНА ІМЕННИКІВ

Declinatio secunda substantivorum

До другої відміни належать іменники чоловічого роду, які в Nom. Sg. мають закінчення **-us, -er**, та іменники середнього роду, які в Nom. Sg. мають закінчення **-um**.

У родовому відмінку (Gen. Sg.) всі вони мають закінчення **-i**.

Винятком є слово чоловічого роду **vir, viri, m** (чоловік).

Відмінкові закінчення іменників другої відміни

	Sg		Pl	
	m	n	m	n
Nom.	-us, -er	-um	-i	-a
Gen.	-i	-i	-orum	-orum
Dat.	-o	-o	-is	-is
Acc.	-um	-um	-os	-a
Abl.	-o	-o	-is	-is
Voc	-e, er	-um	-i	-a

Іменники, які в Nom. Sing. закінчуються на **-er**, зберігають "e" у всіх відмінках (див. puer, pueri) або тільки в Nom. і Voc. Sg. (див. magister, -tri).

Зберігають "e" у всіх відмінках такі іменники: vesper, vesperi (m) – вечір; gener, generi (m) – зять; liber, -beri (Pl.) – діти та ін.

**Приклади відмінювання іменників чоловічого роду
(суддя, секретар, чоловік)**

	Singularis		
Nom.	arbiter	actuarius	vir
Gen.	arbitri	actuarii	virī
Dat.	arbitro	actuārio	viro
Acc.	arbitrum	actuārium	virum
Abl.	arbitro	actuārio	viro
Voc	arbiter	actuārie	vir

(судді, секретарі, чоловіки)

	Pluralis		
Nom.	arbitri	actuarii	virī
Gen.	arbitrōrum	actuāriōrum	virōrum
Dat.	arbitris	actuāriis	viris
Acc.	arbitros	actuārios	viros
Abl.	arbitris	actuāriis	viris
Voc	arbitri	actuarii	virī

**Приклади відмінювання іменників середнього роду
(oppidum, i, m – місто)**

	Sg	Pl
Nom.	oppidum	oppīda
Gen.	oppīdi	oppīdorum
Dat.	oppīdo	oppīdis
Acc.	oppidum	oppīda
Abl.	oppīdo	oppīdis
Voc	oppidum	oppīda

За другою відміною відмінюються також прикметники чоловічого роду на **-us**, **-er** та середнього роду на **-um**.

Liber bonus, m – хороша книга

	Sg	Pl
Nom.	liber bonus	libri boni
Gen.	libri boni	librorum bonorum
Dat.	libro bono	libris bonis
Acc.	librum bonum	libros bonos
Abl.	libro bono	libris bonis
Voc	liber bone	libri boni

NB: Прикметники I-II відміни подаються у словниках із закінченнями чоловічого, жіночого, середнього роду:

Romānus, a, um – римський, а, е.

Honestus, a, um – чесний, а, е.

ПРИСВІЙНІ ЗАЙМЕННИКИ

Відмінюються за зразком I-II відміни прикметників:

- meus, mea, meum – мій, моя, моє;
- tuus, tua, tuum – твій, твоя, твоє;
- suus, sua, suum – свій, своя, своє;
- noster, nostra, nostrum – наш, наша, наше;
- vester, vestra, vestrum – ваш, ваша, ваше.

Вправи

1. Провідмінійте словосполучення іменника з прикметником:

- deus antiquus – стародавній бог;
- actuarius impiger – невтомний секретар;
- verbum honestum – чесне слово.

2. Визначте форму іменника, знайдіть Nom. Sg., перкладіть:

arbītrum, verba, furtōrum, causis, amicas, amicos, filiam, filium, medīco, medīce, medicinam, matrimoniis, provinciārum, oculorum, deum, domīni, honorario, debīta, magistrum, privilegium, deorum, faber, puero, virorum, pagīnae, formārum.

3. Перекладіть речення:

1. Actuarius instrumentum publicum scribit. 2. Arbīter causam audit. 3. Privāta publīcis postpōne! 4. Per aspēra ad astra. 5. Clavus clavo pellitur. 6. Deus ex machīna. 7. Ignorantia non est argumentum. 8. Testamentum fac! 9. Habent sua fata libelli. 10. Non magister ad dicipulum, sed dicipulus ad magistrum venire debet. 11. Aurum est saepe causa inimicitiarum. 12. Inimicitiae populōrum sunt causa pugnārum. 13. Memoria bona est bonum magnum. 14. Lupus non mordet lupum. 15. Medīce! Amicum meum cura, quaeso.

4. Перекладіть текст.

Apud arbītrum

Arbīter noster Marcus Tullius est vir laboriōsus et iustus. Hodie apud arbītrum multae causae privātae sunt: de debītis pecuniariis, de testamentis et de mandātis. Primus reus iam in iudicio est, cetēri rei etiam in iudicio sunt. In numēro causārum prima est causa mea de mandato et de debīto pecuniārio. Adversārius meus est Gaius Sempronius.

Слова до тексту

- debĭtum, i, n – борг;
- iudicium, i, n – суд;
- mandatum, i, n – доручення;
- testamentum, i, n – заповіт.

5. Запам'ятайте вислови:

1. Medĭcus curat, natŭra sanat. Лікар лікує, – природа зцілює.
2. Verbum movet, exemplum trahit. Слово хвилює, приклад захоплює.
3. Delphinium natāre doces. Ти вчиш дельфіна плавати (робиш зайве).
4. Parcam verbis, gratuita sunt. Пошкодную слів, вони даремні.
5. Otium post negotium. Відпочинок – після справ.

Лексичний мінімум

- amicitia, ae, f – дружба;
- arbĭter, tri, m – суддя;
- deus, i, m – бог;
- iustus, a, um – справедливий, дійсний;
- iudicium, i, n – суд;
- honestus, a, um – чесний, почесний;
- liber, bri, m – книга;
- medĭcus, i, m – лікар;
- puer, pueri, m – хлопчик;
- reus, i, m – відповідач.

ЛЕСТІО 9

ПРИЙМЕННИКИ

1. Прийменники, що вживаються з Accusatĭvus:

ad	до, при, для	ad exemplum	для прикладу
ante	перед	ante meridiem	перед полуднем
apud	біля, при	apud me	біля мене
contra	проти, навпроти, всупереч	contra te	навпроти тебе
		contra bonos mores	всупереч моралі
extra	поза, за	extra oppĭdum	поза містом
inter	серед, між	inter nos	між нами
ob	перед, через	ob ocŭlos	перед очима
per	через, протягом	per annum	протягом року
post	позаду, після	post castra	позаду табору
		post mortem	після смерті
trans	через, по той бік	trans fluvium	через річку

2. Прийменники, що вживаються з Ablatīvus:

a, ab	від, з боку когось	ab insulā	від острова
abs		a te	з твого боку
cum	з (кимсь, чимось)	cum amīcō	з товаришем
de	про, від (кого, чого)	de patriā	про батьківщину
	з (когось, чогось)	de factō	від вчинку
e, ex	з (когось, чогось)	ex oppidō	з міста
	внаслідок	ex officiō	з обов'язку
pro	перед, замість	pro castris	перед табором
	для, за	pro librō	замість книги
		pro patriā	за батьківщину
sine	без	sine causa	без причини

3. Прийменники, що вживаються з Accusatīvus та Ablatīvus:

in	в, на	in Italia	в Італії (де?)
		in Italiam	в Італію (куди?)
sub	під	sub aquā	під водою (де?)
		sub aquam	під воду (куди?)
super	над, понад	super astris	над зорями (де?)
		super astra	понад зорі (куди?)

4. Прийменники, що вживаються з Genetīvus:

causa	через, з причини	belli causa	через війну
gratia	для, заради	exempli gratia	для (заради) прикладу

Вправи

1. Перекладіть речення на латинську мову.

1. Учні поспішають до школи. 2. У школі вчителі розповідають про історію Риму. 3. Учень пише про Батьківщину: “Наша Батьківщина велика і славна” 4. Біля школи багато статуй. 5. Напроти нашої школи – ліс.

Слова до речень

- magnus, a, um – великий;
- multus, a, um – численний (для утворення слова “багато”);
- prope, avi – поспішати.

2. Запам'ятайте вислови:

1. Ex comoedia saepe fit tragoedia. З комедії часто виходить трагедія.
2. Elephantum ex musca facis. Робиш з мухи слона.
3. Contra factum non est argumentum. Проти факту не існує доказу.
4. Per fas et nefas. Пrawdами й неправдами.
5. Ab ovo usque ad mala. Від яйця до яблука (від початку до кінця).

ЛЕСТІО 10

МИНУЛИЙ ЧАС НЕДОКОНАНОГО ВИДУ В АКТИВНОМУ ТА ПАСИВНОМУ СТАНІ

Imperfectum indicativi activi et passivi

Imperfectum – це часова форма, яка вживається для:

- 1) вираження недоконаної дії в минулому подовженому, або дії, яка повторювалась;
- 2) для вираження дії, яка відбувалась одночасно з іншою дією в минулому часі.

Особові закінчення дієслів в Imperfectum indicativi activi et passivi

	Activum		Passivum	
	Sg	PI	Sg	PI
1	-(e) bam	-(e) bamus	-(e) bar	-(e) bamur
2	-(e) bas	-(e) batis	-(e) baris	-(e) bamīni
3	-(e) bat	-(e) bant	-(e) batur	-(e) bantur

Примітка. Літера “e”, подана в дужках, використовується при утворенні форм минулого недоконаного часу в дієсловах III-IV дієвідмін як сполучна.

Розгляньте приклади: I дієвідміна: amo, avi, atum, are – любити.

	Activum		Passivum	
	Sg	PI	Sg	PI
1	amabam	amabamus	amabar	amabamur
2	amabas	amabatis	amabaris	amabamīni
3	amabat	amabant	amabatur	amabantur

II дієвідміна: doceo, ui, ctum, ěre – навчати

	Activum		Passivum	
	Sg	PI	Sg	PI
1	docēbam	docēbamus	docēbar	docēbamur
2	docēbas	docēbatis	docēbaris	docēbamīni
3	docēbat	docēbant	docēbatur	docēbantur

III дієвідміна: lego, legi, ctum, ěre – читати

	Activum		Passivum	
	Sg	PI	Sg	PI
1	legēbam	legēbamus	legēbar	legēbamur
2	legēbas	legēbatis	legēbaris	legēbamīni
3	legēbat	legēbant	legēbatur	legēbantur

ДВНЗ “Українська академія банківської справи НБУ”

IV дієвідміна: audio, ivi, itum, ire – слухати

	Activum		Passivum	
	Sg	Pl	Sg	Pl
1	audiēbam	audiēbamus	audiēbar	audiēbamur
2	audiēbas	audiēbatis	audiēbaris	audiēbamīni
3	audiēbat	audiēbant	audiēbatur	audiēbantur

Imperfectum indicativi для дієслова “бути” (sum, esse)

	Sg	Pl
1	eram – я був	eramus – ми були
2	eras – ти був	eratis – ви були
3	erat – він (вона, воно) був	erant – вони були

Вправи

1. Провідмініяйте дієслова в Imperfectum activi et passivi:

dāre (давати), legēre (читати), ducēre (вести), finīre (закінчувати).

2. Перекладіть речення:

1. Aulus Agerius et Numerius Negidius adversarii erant. 2. Femīna in tutela erat. 3. Multae poeti Romani clari erant. 4. In “Commentariis de bello Gallico” Galli et ceteri popūli antiqui describebantur. 5. Oppīda Gallorum parva erant. 6. Magistri puerorum Romanorum plerumque servi Graeci erant, non libēri viri. 7. Domīni servos iniuste capiebant. Itāque Romani dicebant: “Totīdem inimīci sunt, quot servi”. 8. Discipuli a magistris docebantur.

3. Перекладіть текст:

De amicitia lupi fabūla

Asinus aegrōtus erat. Asellum parvum habebat. Filius in stabulo aegrōtum curabat. Stabulum clausum erat. Ad aegrōtum asinum properant lupi et stabulo appropinquant. Tum unus e lupis ostium stabuli pulsat et clamat: “Aperi, mi aselle! Amīci tui appropinquant!” Filius lupis respondet: “Amicorum verba blanda audio, sed lupos improbos video”.

Слова до тексту

- asinus, i, m – осел;
- asellus, i, m – ослятко;
- lupus, i, m – вовк;
- appropinquo, avi, atum, are – наближатися, приходити.

4. Запам'ятайте вислови:

1. Erare humanum est. Людині властиво помиляться.
2. In vitium ducit culpaе fuga. Бажання уникнути помилки призводить до іншої помилки.
3. Qui tacet – consentire videtur. Хто мовчить, той погоджується.
4. Natura abhorret vacuum. Природа боїться пустоти.
5. Homo homini lupus est. Людина людині вовк.

ЛЕКЦІО 11

МАЙБУТНІЙ ЧАС НЕДОКОНАНОГО ВИДУ В АКТИВНОМУ ТА ПАСИВНОМУ СТАНІ

Futurum I indicativi activi et passivi

Futurum I відповідає майбутньому часу в українській мові та може перекладатись у доконаному та недоконаному виді. Futurum II indicativi activi et passivi утворюється від основи інфекта. У дієсловах I-II дієвідмін використовується суфікс “b”.

	Activum		Passivum	
	Sg	Pl	Sg	Pl
1	-bo	-bimus	-bor	-bimur
2	-bis	-bitis	-beris	-bimini
3	-bit	-bunt	-bitur	-buntur

Розгляньте приклад:

- accuso, avi, atum, are – звинувачувати;
- moneo, ui, itum, ere – радити, переконувати.

	Activum		Passivum	
	Sg	Pl	Sg	Pl
1	accusabo monebo	accusabimus monebimus	accusabor monebor	accusabimur monebimur
2	accusabis monebis	accusabitis monebitis	accusaberis moneberis	accusabimini monebimini
3	accusabit monebit	accusabunt monebunt	accusabitur monebitur	accusabuntur monebuntur

У дієсловах III-IV дієвідмін використовується суфікс -a/-e-.

	Activum		Passivum	
	Sg	Pl	Sg	Pl
1	-am	-emus	-ar	-emur
2	-es	-etis	-eris	-emini
3	-et	-ent	-etur	-entur

Розгляньте приклади:

- repello, puli, pulsum, ěre – відганяти;
- servio, ivi, itum, ire – служити.

	Activum		Passivum	
	Sg	PI	Sg	PI
1	repellam serviam	repellēmus serviēmus	repellar serviar	repellēmur serviēmur
2	repelles servies	repellētis serviētis	repellēris serviēris	repellēmīni serviēmīni
3	repellet serviet	repellent servient	repellētur serviētur	repellēntur serviēntur

Майбутній час недоконаного виду для дієслова “бути” (sum, esse):

	Sg	PI
1	ero – я буду	erimus – ми будемо
2	eris – ти будеш	eritis – ви будете
3	erit – він (вона, воно) буде	erunt – вони будуть

Вправи

1. Провідмінійте дієслова в Futurum I indicatīvi activi et passivi:

dāre (давати), legĕre (читати), ducĕre (вести), fīnĭre (закінчувати).

2. Визначте форми дієслів, перекладіть:

sunt, erunt, dabant, dabuntur, putas, videt, facio, vincis, capiunt, puniebamīni, volebam, referabant, erīmus, eramus, accūsor, venies, parabis, colebant, erat.

3. Перекладіть речення.

1. Si necessarium erit pro patria nostra pugnare, ad arma vocabīmur, contra inimīcos ducēmur. 2. Volēbam ad te venīre, sed non potēram. 3. Quando ad me venies aut epistūlam scribes? 4. Justitia sine prudentia multum potĕrit: sine iusticia nihil valēbit prudentia (Cicĕro). 5. Quod hodie non est, cras erit. 6. Si pericūlum erit, ad arma vocabimīni. 7. Omnia mutabantur, mutantur, mutabuntur. 8. Amici nostri semper vicebantur et vincentur. 9. Epistulam filii legam. 10. Non omnis moriar.

4. Перекладіть текст:

De familia Romāna

De familia Romana ex libris virōrum Romanōrum doctōrum cognoscimus. Primum locum in ea vir obtinēbat. Sed in familia Romana non solum domīnus et domīna, filii filiaque ipsōrum, sed etiam servi erant. Servōrum officia varia erant: agros in latifundiis colēbant, ludis gladiatoriiis exercebantur, domi ministrabant, fabri erant, ferrum, argentum aurumque formābant, alia faciebant. Multi servōrum, praecipue Graeci, docti erant: ei erant scribae, medīci et magistri liberōrum. Servi vitam molestam et misēram agēbant; a domīnis iniuste puniebantur. Nonnulli servi iniuriam dominōrum non ferebant et armis pugnabant.

Слова до речень

- ei – ті, які;
- alius, a, um – інший;
- liberi, orum – діти (вільні, не раби).

5. Запам'ятайте вислови:

1. Qui seminat mala, metet mala. Що посієш, те й пожнеш.
2. Post prandium stabis, post cenam ambulābis. Після сніданку слід постояти, після обіду – погуляти.
3. Verum amicum pecunia non parabis. Справжнього друга за гроші не купиш.
4. Destruam et aedificabo. Зруйную та збудую заново.
5. Parcam verbis: gratuita sunt. Пошкодую слів, вони даремні.
6. Donec eris felix, multos numerābis amicos. Tempora si fuerint nubila, solus eris. (Ovidius) Доки будеш щасливим, матимеш багато друзів. Як прийдуть хмарні часи, – будеш один.

ЛЕСТІО 12-14

ТРЕТЯ ВІДМІНА ІМЕННИКІВ

Declinatio tertia substantivōrum

До третьої відміни належать іменники чоловічого, жіночого та середнього роду з різними закінченнями в називному відмінку (Nom. Sg.). Характерне для третьої відміни закінчення родового відмінку (Gen. Sg.) **-is**.

У більшості випадків основа іменників третьої відміни не збігається з формою називного відмінка. Основа визначається шляхом відкидання закінчення **-is** від Gen. Sg.

Розповсюджені закінчення іменників III відміни:

m: -o: homo, inis – людина, чоловік;

- os: mos, moris – звичай;
- or: scriptor, oris – письменник;
- er: carcer, eris – в'язниця;
- es: miles, itis – воїн;

f: -o: pulchritudo, inis – краса;

- go: imago, inis – картина;
- io: natio, onis – народ, нація;
- us: salus, utis – здоров'я, благо;
- as: civitas, atis – держава;
- es: nubes, is – хмара;

n: -e: mel, melis – мед;

- lac, lactis – молоко;
- en: nomen, inis – ім'я;
- e: mare, maris – море;
- al: animal, alis – тварина;
- ar: exemplar, aris – приклад, зразок;
- ma: poema, atis – поема;
- us: corpus, oris – тіло.

Історично у третій відміні основи закінчувалися на голосний і приголосний. Тому третя відміна поділяється на три групи: голосну, приголосну і змішану.

Відмінкові закінчення іменників третьої відміни

	Sg		Pl	
	m, f	n	m, f	n
Nom.	різні закінчення		-es	a (ia)
Gen.	-is	-is	-um (ium)	-um (ium)
Dat.	-i	-i	-ibus	-ibus
Acc.	-em	=Nom	-es	
Abl.	-e (i)	-e (i)	-ibus	-ibus
Voc	=Nom	=Nom	-es	a (ia)

Примітка. Закінчення, подані в дужках, використовуються згідно з розподілом іменників на групи (приголосну, голосну, змішану).

ПРИГОЛОСНА ГРУПА ТРЕТЬОЇ ВІДМІНИ ІМЕННИКІВ

Classis consonans

До приголосної групи належать нерівноскладові іменники всіх трьох родів, основа яких закінчується на один приголосний.

- homo, *hominis*, m – людина, чоловік;
- nomen, *nominis*, n – ім'я.

	Sg		Pl	
	m	n	m	n
Nom.	homo	nomen	nomines	nomina
Gen.	hominis	nominis	nominum	nominum
Dat.	homini	nomini	nominibus	nominibus
Acc.	hominem	nomen	nomines	nomina
Abl.	homine	nomine	nominibus	nominibus
Voc	homo	nomen	nomines	nomina

Вправи

1. Провідмінійте словосполучення, перевірте необхідні форми слів за словником:

- ver gelidum – холодна весна;
- labor molestus – тяжка праця;
- carmen pulchrum – красива пісня;
- virgo formosa – вродлива дівчина;
- civitas vicina- сусідня держава.

2. Утворіть форму називного відмінка, перекладіть іменники:

rege, corpore, urbe, milite, nominibus, victoribus, coniugis, legis, pacis, vocis, salutis, virtutis, veritatem, scriptorem, patrem, matrem.

3. Перекладіть речення:

1. Legibus servire debemus. 2. Pugna pro pace! 3. Fur furem, lupus lupum cognoscit. 4. Caesaris milites oppidum capiunt. 5. Mores hominum diversi sunt. 6. Flumina campos irrigabant. 7. Tempus tibi consilium dat. 8. Corpora iuvenum labore firmantur. 9. Haurit aquam cribro, qui discere vult sine libro. 10. Barba crescit, caput nescit. 11. Cum grano salis. 12. Salus populi summa lex est.

4. Перекладіть текст.

De Romanorum nominibus

Viris Romanis tria nomina erant: praenomen, nomen gentile et cognomen. Exempli gratia claro oratori Romano nomina erant: Marcus Tullius Cicero, Marcus praenomen est, Tullius – nomen gentile, Cicero – cognomen. Marci Tullii Ciceronis filiae nomen Tulliae erat.

ДВНЗ “Українська академія банківської справи НБУ”

5. Запам'ятайте вислови:

1. Alma mater. Мати-годувальниця.
2. Labōres gignunt honōres. Праця приносить почесі.
3. O, tempōra! O, mores! O, часи! O, звичаї!
4. Nomīna sunt odiosa. Імена ненависні.
5. Contra bonos mores. Проти добрих звичаїв (аморально).

6. Лексичний мінімум:

- ius, iuris, n – право;
- lex, legis, f – закон;
- carmen, inis, n – пісня, вірш;
- pax, pacis, m – мир;
- urbs, urbis, f – місто;
- victor, oris, m – переможець.

ПРИГОЛОСНА ТА ЗМІШАНА ГРУПА ТРЕТЬОЇ ВІДМІНИ ІМЕННИКІВ

Classes vocalis et mixta declinatiōnis tertiae

До голосної групи третьої відміни належать іменники тільки середнього роду трьох закінчень у називному відмінку (Nom. Sg): **-e; -al; -ar**.

Розгляньте приклади:

- mare, maris, n – море;
- animal, animalis, n – тварина;
- exemplar, exemplaris, n – зразок, приклад.

Особливість голосної групи третьої відміни полягає в тому, що в Abl. Sg, Nom. Pl., Gen. Pl., Acc. Pl. іменники мають у закінченні літеру “i”:

vectigāl, alis, n – податок

	Sg	Pl
Nom.	vectigāl	vectigālia
Gen.	vectigālis	vectigālium
Dat.	vectigāli	vectigālibus
Acc.	vectigāl	vectigālia
Abl.	vectigāli	vectigālibus
Voc	vectigāl	vectigālia

До змішаної групи третьої відміни належать іменники різних родів, які розподіляються на дві підгрупи:

а) рівноскладові:

- civis, is, m, f – громадянин, громадянка;
- avis, is, f – птах;

в) нерівноскладові з основою на два приголосні:

- pars, partis, f – частина;
- urbs, urbis, f – місто.

Особливістю відмінювання іменників змішаної групи є закінчення **-ium** в Gen. Pl.

	Sg		Pl	
Nom.	avis	ars	aves	artes
Gen.	avis	artis	avium	artium
Dat.	avi	arti	avibus	artibus
Acc.	avem	artem	aves	artes
Abl.	ave	arte	avibus	artibus
Voc	avis	ars	aves	artes

NB: іменники жіночого роду на -is: sitis, is, f – спрага, turris, is, f – вежа, puppis, is, f – корма, febris, is, f – лихоманка, securis, is, f – сокира мають в Acc. Sg. -i.

Вправи

1. Узгодьте іменник з прикметником:

- tussis, is, f – кашель; siccus, a, um – сухий;
- animal, alis, n – тварина; domesticus, a, um – домашній;
- pars, partis, f – частина; magnus, a, um – великий;
- cor, cordis, n – серце; humanus, a, um – людське.

2. Визначте основу і тип дієвідміни в словах:

ius, iuris, n – право, flos, floris, m – квітка, caput, capitis, n – голова, calcar, aris, n – шпора, vertex, icis, m – тім'я, cutis, is, f – шкіра, margo, inis, m – межа, opus, opis, f – сила, venter, vetris, n – живіт, os, ossis, n – кістка, os, oris, f – рот, уста, frons, frontis, f – чоло, ratio, onis, f – розум, plebs, plebis, f – простий народ, honor, oris m – пошана, mos, moris, m – звичай, auctor, oris, m – дієва особа, позивач.

3. Перекладіть речення.

1. Aqua maris caerulea est. 2. Maria vel a provinciis, vel ab insulis, vel a civitatibus nomina accipiunt. 3. Labor omnia vincit. 4. Sol omnibus lucet. 5. Multi flores hominibus utiles sunt. 6. Longum iter est per praesepa, breve per exempla. 7. Populi antiqui homines mortales, deos immortales nominabant. 8. Oratio veritatis simplex est. 9. Athletis nobilibus in Graecia antiqua magna premia dabantur. 10. Omnis ars naturae imitatio est. 11. Nomina civium fortium semper memoria tenemus. 12. Nocturnorum animalium, veluti felium, in tenebris fulgent oculi.

4. Перекладіть текст.

De morbis

Apud Celsum legimus de narium et auribus morbis, de dentium dolore, de vitiiis singularum corporis partium, de tussi, de febrium, curationum generibus, de ossibus dolores. Tussis morborum multorum symptoma est: bronchitidis vel chronicalis, tuberculosis pulmonum, astmatis bronchialis, pertussis. Contra tussim medicamina varia sunt. Contra pertussim medici vaccinum pertussis praescribunt.

Слова до тексту

- morbus, i, m – хвороба;
- naris, is, f – ніздря, ніс;
- auris, is, f – вухо;
- dens, dentis, m – зуб;
- dolor, oris, m – біль;
- pulmo, onis, m – легеня.

5. Запам'ятайте вислови:

1. Dives set, qui sapiens est. Багатий той, хто розумний.
2. Vita brevis est, ars longa. Життя – коротке, мистецтво – вічне.
3. Vim vi repellere licet. Силу слід відбивати силою.
4. Omnia mea mecum porto. Все своє ношу з собою.
5. Mens sana in corpore sano. У здоровому тілі здоровий дух.

Лексичний мінімум

- ars, artis, f – мистецтво;
- labor, oris, m – праця, робота, труднощі;
- lex, legis, f – закон;
- miles, militis, m – воїн;
- pater, patris, m – батько;
- tribunal, alis, n – суд;
- urbs, urbis, f – місто.

ЛЕСТІО 15

ТРЕТЯ ВІДМІНА ПРИКМЕТНИКІВ

Declinatio tertia adiectivorum

Прикметники третьої відміни розподіляють на три типи:

а) прикметники трьох закінчень (мають різні закінчення для чоловічого, жіночого, середнього родів):

m: -er;

f: -is;

n: -e.

celer – швидкий, celeris – швидка, celere – швидке.

NB: основа таких прикметників визначається шляхом відкидання закінчення **-is** від жіночого роду;

в) прикметники двох закінчень (мають одне закінчення для чоловічого та жіночого роду, інше – для середнього):

m, f: -īs;

n: -e.

fortis – сильний, fortis – сильна, forte – сильне;

с) прикметники одного закінчення (мають те ж саме закінчення для чоловічого, жіночого, середнього родів). Це прикметники, які в Nom. Sg. закінчуються на **-ns, -x**. Вони належать до групи нерівноскладових іменників:

- sapiens, entis – розумний, розумна, розумне;
- audax, acis – відважний, відважна, відважне.

NB: vetus, eris, m, f, n – старий;

- dives, it is, m, f, n – багатий;
- pauper, eris, m, f, n – бідний.

! Всі прикметники третьої відміни відмінюються за зразком головної групи іменників третьої відміни.

Вправи

1. Провідмінійте словосполучення:

- miles fortis – відважний воїн;
- oratio simplex – проста промова;
- consilium utile – корисна порада;
- flumen breve – коротка річка;
- homo sapiens – розумна людина.

2. Узгодьте іменник з прикметником:

- vir, viri, m – чоловік; prudens, entis – справедливий;
- femina, ae, f – жінка; elegans, ntis – вишукана;
- verbum, i, n – слово; facilis, e – неважке.

3. Перекладіть текст.

De cervo

Cervus spectabat imaginem suam in aqua fontis, laudabat cornua pulchra, sed crura gracilia vituperabat. Subiti venatores cum canibus adveniunt. Terretur cervus et fugae se mandat et canes celeritate cursus superat. Sed in silvam intrat, cornibus retinetur et mox a canibus et venatoribus necatur. “Quam stultus eram, – dicit, – cornua mihi perniciose placebant”.

Слова до тексту

- cervus, i, m – олень;
- fons, fontis, m – джерело;
- canis, is, m – собака;
- celeritas, atis, f – швидкість;
- crus, cruris, n – голінь;
- venator, oris, m – мисливець.

ЛЕСТІО 16-17

ПРИСЛІВНИКИ

Adverbium

Прислівники належать, як правило, до дієслова і уточнюють дію чи до прикметника або іншого прислівника, вказуючи на їх ознаки (Legimus bene – Ми добре читаємо).

Прислівники утворюються від прикметників кількома способами:

1. Від прикметників II відміни – із суфіксом **-e-** та **-o-**, які додаються до основи:

altus	alt	alte	високо
longus	long	longe	довго
rarus	rar	raro	рідко

2. Від прикметників III відміни – додаванням суфікса **-iter-**:

Felix, icis	felic	feliciter	щасливо
Celer, is	celer	celeriter	швидко

Якщо основа прикметника закінчується на **-nt**, то додається суфікс **-er-**:

Sapiens, entis	sapient	sapienter	розумно
Prudens, entis	prudent	prudenter	розсудливо

Функції прислівника може виконувати також середній рід прикметника:

Facile – легко.

Multum – багато.

ДІСПРИКМЕТНИК ТЕПЕРІШНЬОГО ЧАСУ АКТИВНОГО СТАНУ

Participium praesentis activi

Participium praesentis activi за зовнішньою формою схожий на прикметник III відміни з одним закінченням. Він утворюється від основи дієслова теперішнього часу. До дієслів I-II дієвідмін додається суфікс -ns-, до дієслів III-IV дієвідмін -ens-:

- 1) ornare – ornans;
- 2) docere – docens;
- 3) intellegere – intellegens;
- 4) finire – finiens.

Основа дієприкметників закінчується на **-nt**.

	Sg		Pl	
	m, f	n	m, f	n
Nom.	finiens	finiens	finientes	finientia
Gen.	finientis	finientis	finientium	finientium
Dat.	finienti	finienti	finientibus	finientibus
Acc.	finientem	finiens	finientes	finientia
Abl.	finienti	finienti	finientibus	finientibus
Voc	finients	finients	finientes	finientes

Вправи

1. Узгодьте іменник з прикметником:

- via, ae, f – дорога; longus, a, um – довгий;
- iter, itineris, n – шлях; brevis, e – короткий;
- tempus, oris, n – час; felix, icis – щасливий.

2. Утворіть від дієслів дієприкметники:

- e) iustus – справедливий, continuus – безперервний, opulentus – основний, attentus – уважний;
- iter) piger – лінивий, tener – ніжний, fortis – відважний, suavis – приємний, fidelis – вірний, mollis – м'який;
- er) prudens – розсудливий, sapiens – розумний, latens – прихований, constans – постійний.

Контрольні питання

1. Назвіть граматичні категорії іменника.
2. Які іменники належать до першої відміни? Наведіть приклади.
3. Які винятки існують у першій відміні іменників?
4. Які іменники належать до другої відміни? Наведіть приклади.
5. Який іменник є винятком із загального правила іменників другої відміни?

6. Як відмінюються іменники II відміни, які закінчуються на “-er”?
7. Назвіть граматичні категорії дієслова.
8. Які прийменники вимагають вживання іменника в Acc.?
9. Які прийменники вимагають вживання іменника в Abl.?
10. Які прийменники вимагають вживання іменника в Gen.?
11. Поясніть, які часові форми відносять до системи інфекта та системи перфекта.
12. Опишіть синтаксис пасивної конструкції, наведіть приклади.
13. Яка часова форма дієслова утворюється за допомогою суфікса **-ba-**?
14. Яка часова форма дієслова утворюється за допомогою суфікса **-b-**?
15. Які іменники належать до третьої відміни? Наведіть приклади.
16. Розкажіть про приголосну групу іменників III відміни.
17. Розкажіть про голосну групу іменників III відміни.
18. Які слова належать до третьої відміни прикметників? Наведіть приклади.
19. У чому полягає різниця при відмінюванні іменників III відміни приголосної, голосної та змішаної груп?
20. За яким зразком відмінюються прикметники III відміни?

Тестові завдання для перевірки знань

1. У латинській мові належність іменників до відміни визначається за:
 - а) закінченням Abl.pl.;
 - б) закінченням Gen.sg.;
 - в) закінченням Gen.pl.;
 - г) закінченням Nom.sg.
2. Визначте за словниковою формою, який з іменників належить до I відміни:
 - а) verbum, i;
 - б) stella, ae;
 - в) manus, us;
 - г) sol, solis.
3. Визначте за формою Dat.Sg., який з іменників належить до другої відміни:
 - а) lupō;
 - б) nautae;
 - в) oratōrī;
 - г) hominī.
4. Правило середнього роду полягає в тому, що іменники мають однакову форму у таких відмінках:
 - а) Gen., Dat., Acc;
 - б) Gen., Acc.;

- в) Acc., Abl., Voc.;
г) Nom., Acc., Voc.;
д) Nom., Voc.
5. Що треба додати до основи іменника *consul*, щоб отримати форму *Gen.pl.*?
- а) um;
б) ium;
в) uum;
г) ērum;
д) ōrum.
6. Додайте правильне закінчення: *Marcia libr-amat*.
- а) os;
б) um;
в) em;
г) er
д) ībus
7. Додайте правильне закінчення: *Sagitt- Diana bestias silvārum necat*.
- а) is;
б) as;
в) us;
г) ībus;
д) ōrum.
8. В якому реченні є помилка?
- а) Amicitia vitam ornat;
б) Labor omnia vincint;
в) Labōres gignunt honōres;
г) Verītas est tempōris filia.
9. В якій формі є можливими закінчення **-ium**?
- а) Acc. Sg.;
б) Dat. Sg.;
в) Abl. Sg.;
г) Nom. Pl.;
д) Gen. Pl.
10. Які з іменників у формі *Acc. Sg.* належать до III відміни приголосного типу?
- а) amīcam;
б) fabūlam;
в) avem;
г) epistulam;
д) oratōrem.

11. В якому афоризмі є іменник III відміни?
- а) Alma mater;
 - б) Terra incognita;
 - в) Tabula rasa;
 - г) Mea culpa;
 - д) Ignorantia non est argumentum.
12. В якому афоризмі є іменники II відміни?
- а) Lupus lupum non mordet;
 - б) Pecunia non olet;
 - в) Victoria concordia gignitur;
 - г) Amat victoria curam;
 - д) Charta non erubescit.
13. Визначте, до якої групи належить прикметник *honestus, a, um*.
- а) прикметник I-II відміни;
 - б) прикметник III відміни трьох закінчень;
 - в) прикметник III відміни двох закінчень;
 - г) прикметник III відміни одного закінчення.
14. Визначте, до якої групи належить прикметник *prudens, entis*.
- а) займенниковий прикметник;
 - б) прикметник I-II відміни;
 - в) прикметник III відміни трьох закінчень;
 - г) прикметник III відміни двох закінчень;
 - д) прикметник III відміни одного закінчення.
15. Визначте, до якої групи належить прикметник *fortis, e*.
- а) займенниковий прикметник;
 - б) прикметник I-II відміни;
 - в) прикметник III відміни трьох закінчень;
 - г) прикметник III відміни двох закінчень;
 - д) прикметник III відміни одного закінчення.
16. Який іменник III відміни може вживатися і в чоловічому, і в жіночому роді?
- а) avis, is;
 - б) civis, civis;
 - в) ars, artis;
 - г) urbs, urbis;
 - д) mens, mentis.

ЛІТЕРАТУРА: 1-3, 6, 7, 10, 13, 15, 16, 19, 20.

Розділ 3 ЛЕКСИКА ТА ВИСЛОВИ ЗАГАЛЬНОЇ ТЕМАТИКИ

Nox tibi prodērit olim.

Це колись принесе тобі користь.

(вислів походить з цитати “Любовних елегій” Овідія, де він писав:

Perfer et obdūra: dolor hic tibi prodērit olim.

Терпи та будь непохитним: цей біль колись принесе тобі користь.

Овідій звертається до самого себе, говорячи про те, що слід подолати душевний біль від кохання)

Методичні вказівки

Латинські крилаті вислови мають різне походження. Як правило, прислів'я виникають в усній народній мові. До таких належать вислови на зразок: “Щасливий той, хто має друзів”, “Як гукнеться, так і відгукнеться” тощо. Але існує також інше джерело походження крилатих висловів – цитати певних літературних джерел. Всім відомі вислови-цитати: “Хто з мечем прийде, від меча загине”, “Гроші не пахнуть” і багато інших. Велика кількість з них трансформувалася, змінила відтінки значення або навіть отримала протилежний зміст за роки історії. Завдяки експресивній силі латинських висловів їх використання актуальне вже декілька століть.

КРИЛАТІ ВИСЛОВИ ЗАГАЛЬНОЇ ТЕМАТИКИ

1. Ab ovo usque ad mala. Від яйця до яблука (від початку до кінця).
2. Alma mater. Мати-годувальниця.
3. Amat victōria curam. Перемога вимагає турботи.
4. Aurora musis amica. Аврора – подруга муз.
5. Ad Kalendas Graecas. До грецьких календ (безстроково).
6. Alter ego. Другий я.
7. Aut vincēre, aut mori. Або перемогти або загинути.
8. Bona causa triumphat. Добра справа торжествує.
9. Cetēra desiderantur. Решта бажано.
10. Clavus clavo pellitur. Клиn клином вибивають.
11. Corvus albus. Біла ворона.
12. Cogito, ergo sum. Я мислю, отже, я існую.
13. Contra factum non est argumentum. Проти факту не існує доказу.
14. Contra bonos mores. Проти добрих звичаїв (моралі).

15. Dato ei quae dei sunt Caesari, quae sunt Caesaris. Віддай богу – богове, кесарю – кесареве.
16. Delphinium natāre doces. Ти вчиш дельфіна плавати (робиш зайве).
17. Destruam et aedificabo. Зруйную та збудую заново.
18. Dictum – factum. Сказано – зроблено.
19. Donec eris felix, multos numerābis amicos. Tempōra si fuerint nubila, solus eris. (Ovidius). Доки будеш щасливим, матимеш багато друзів. Як прийдуть хмарні часи, – будеш один.
20. Dum spiro, spero. Доки дихаю, я сподіваюсь.
21. Epistūlae non erubescit. Папір не червоніє.
22. Ex comoedia saepe fit tragoedia. З комедії часто виходить трагедія.
23. Elephantum ex musca facis. Робиш з мухи слона.
24. Erare humanum est. Людині властиво помиляться.
25. Ira est saepe causa iniuriae. Гнів часто стає причиною злочина.
26. Iurisprudentia clara scientia est. Юриспруденція – славна наука.
27. Ignorantia non est argumentum. Незнання – не доказ.
28. Ibi victoria, ubi concordia. Перемога там, де згода.
29. In vitium ducit culpaе fuga. Бажання уникнути помилки призводить до іншої помилки.
30. Historia est magistra vitae. Історія – вчителька життя.
31. Homo homīni lupus est. Людина людині вовк.
32. Finis coronat opus. Кінець вінчає діло.
33. Fortuna caeca est. Щастя сліпе.
34. Labōres gignunt honōres. Праця приносить почесі.
35. Lucri bonus est odor. Запах користі – приємний.
36. Luxuria inopiae mater. Розкіш – мати бідності.
37. Mea culpa. Моя провина.
38. Memoria est mater musārum. Пам'ять – мати муз.
39. Margaritas ante porcos. Бісер перед свинями (кидати).
40. Mala herba cito crescit. Погана трава швидко росте.
41. Male parta cito dilabuentur memōria. Погано вивчене швидко забувається.
42. Medīcus curat, natūra sanat. Лікар лікує, – природа зцілює.
43. Memento mori. Пам'ятай про смерть.
44. Manus manum lavat. Рука руку миє.
45. Mens sana in corpore sano. У здоровому тілі – здоровий дух.
46. Natūra est semper invicta. Природа завжди непереможна.
47. Natura abhorret vacuum. Природа боїться пустоти.
48. Nec sibi, non altēri. Ні собі, ні іншим.
49. Nemo solus satis sapit. Ніхто сам по собі не може бути достатньо розумним.

50. Nomīna sunt odiosa. Імена ненависні.
51. Nome nest omen. Ім'я говорить само за себе.
52. Nosce te ipsum. Пізнай самого себе.
53. Non omnis moriar. Не весь я помру.
54. Non omne quod licet honestum est. Не все, що дозволено, є похвальним.
55. Non omne quod nitet, aurum est. Не все, що блистить, то – золото.
56. O, tempōra! O, mores! O, часи! O, звичаї!
57. Omnia mea mecum porto. Все своє ношу з собою.
58. Otium post negotium. Відпочинок – після справ.
59. Parcam verbis, gratuita sunt. Пошкодую слів, вони даремні.
60. Per fas et nefas. Правдами й неправдами.
61. Pecunia non olet. Гроші не пахнуть.
62. Per aspera ad astra. Через тернії – до зірок.
63. Poētae nascuntur, oratōres fiunt. Поетами народжуються, ораторами стають.
64. Post prandium stabis, post cenam ambulābis. Після сніданку слід постояти, після обіду – погуляти.
65. Procul ex oculis, procul ex mente. Геть за очі – з серця геть.
66. Pulsāte et apperietur vobis. Стукайте, і вам відкриють.
67. Rara avis. Рідкісний птах.
68. Repetitio est mater studiorum. Повторення – мати навчання.
69. Sub rosa. Під трояндою (даремно).
70. Schola est via scientiarum. Школа – дорога знань.
71. Scientia potentia est. Знання – це сила.
72. Sine causa nihil gignit. Без причини нічого не буває.
73. Sententiae numerāntur, nec ponderāntur. Думки рахують, а не зважують.
74. Sic transit Gloria mundi. Так минає мирська слава.
75. Si etiam omnes, ego non. Навіть якщо всі, я – ні.
76. Si vivis Romae, Romano vivite more. Якщо живеш у Римі, живи за римськими звичаями.
77. Solus cum sola, in loco remoto, non cogitabuntur orare “Pater noster”. Ніхто не скаже про чоловіка з жінкою, які удвох були в одному місці, що вони читали “Отче наш”.
78. Tabūla rasa. Чиста дошка (про свідомість).
79. Terra incognita. Невідома земля (невідома галузь знань).
80. Tertium non datur. Третього не дається.
81. Transeat a me calix iste! Нехай уникне мене ця чаша!
82. Verbum movet, exemplum trahit. Слово хвилює, приклад захоплює.
83. Quidquid discis, sibi discis. Що ти вчиш – вчиш для себе.

84. Qui tacet – consentīre videtur. Хто мовчить, той погоджується.
85. Qui semīnat mala, metet mala. Що посієш, те й пожнеш.
86. Quid pro quo. Одне замість іншого.
87. Qui non laborat, non mandūcet. Хто не працює, той не їсть.
88. Qui scribit, bis legit. Хто пише, той двічі читає.
89. Qui habet aures audiendī, audiat. Хто має вуха, щоб почути, нехай почує!
90. Quod licet Jovi, non licet Bovi. Що дозволено Юпітеру, не дозволено бичу.
91. Quod nocet, docet. Що завдає збитків, навчає.
92. Veni, vidi, vici. Прийшов, побачив, переміг.
93. Vita brevis est, ars longa. Життя коротке, мистецтво вічне.
94. Verum amicum pecunia non parabis. Справжнього друга за гроші не купиш.
95. Vive valeque! Прощавай і будь здоровим!
96. Via trita, via tuta. Битий шлях – шлях безпечний.
97. Vivēre est cogitāre. Жити – означає мислити.
98. Vivēre est militāre. Жити – означає боротися.
99. Volens – nolens. Волею-неволею.
100. Ut salutas, ita salutabēris. Як ти вітаєш, так і тебе вітатимуть.

НАЙБІЛЬШ ВЖИВАНІ СЛОВОСПОЛУЧЕННЯ

1. Ab imo pectore. З глибини душі.
2. Ab initio. З початку.
3. Ab urbe condīta. Від заснування міста (Рима).
4. Ad littēram. Дослівно, буквально.
5. Alma mater. Мати-годувальниця.
6. Ante meridiem. До полудня (перша половина дня).
7. A prima facie. На перший погляд.
8. A priōri. Судження заздалегідь, без перевірки.
9. Brevi manu. Короткою рукою (негайно, не відкладаючи).
10. Bellum frigidum. Холодна війна.
11. Causa causarum. Причина причин (головна причина).
12. Cetēra desiderantur. Решта бажано.
13. Circūlus vitiosus. Порочне коло.
14. Confer! (cf) Порівняй!
15. Curricūlum vitae (CV). Перебіг життя (автобіографія).
16. Gratis. Задарма.
17. Ex libris. З книжок (позначка власника про належність книги саме йому).
18. Ex officio. По службі, по обов'язку.
19. Lapsus calāmi. Письмова помилка.

20. Lapsus linguae. Обмовка.
21. Meo voto. На мою думку.
22. Nudis verbis. Голослівно.
23. Post meridiem. Після полудня (друга половина дня).
24. Verbātim. Слово в слово.
25. Vice versa. Навпаки.

Контрольні питання

1. До якої латинської мови відносять крилаті вислови: вульгарної чи літературної?
2. Прокоментуйте роль крилатих латинських виразів у європейській культурі?
3. Які ви можете назвати фрази, що вживаються латинською без перекладу в сучасних мовах?
4. Чи мають конкретного автора крилаті вирази?
5. Чи може бути крилатим висловом цитата?
6. З якою метою в сучасній мові вживаються латинські вирази, фрази, цитати?

Тестові завдання для перевірки знань

1. Який латинський вираз відповідає українському прислів'ю: "Як гукнеться, так і відгукнеться"?
 - а) Ubi concordia, ibi victoria;
 - б) Aut vincēre, aut mori;
 - в) Ut salutas, ita salutabēris;
 - г) Ad vitam, aut culpat;
 - д) Qui seminat mala, metet mala.
2. Який крилатий вираз відповідає українському прислів'ю: "Коли рак свисне"?
 - а) Lupus non mordet lupum;
 - б) Ad Kalendas Graecas;
 - в) Anno Domīni;
 - г) Ante meridiem;
 - д) Post meridiem.
3. В якому латинському афоризмі говориться про те, що істина важливіша над усе?
 - а) In vino veritas;
 - б) Verum amicum pecunia non parabis;
 - в) Primus inter pares;
 - г) Amīcus Plato, sed magis amīca veritas;
 - д) Veritas odium parit.

4. Яке словосполучення використовують, щоб позначити щось невідоме?
- a) Nudis verbis;
 - б) Tabŭla rasa;
 - в) Nec plus ultra;
 - г) Vice versa;
 - д) Terra incognita.
5. Яке латинське прислів'я співвідноситься з поняттям “несподіванка”?
- a) Bellum frigidum;
 - б) Deus ex machina;
 - в) Rara avis;
 - г) Corvus albus;
 - д) Alter ego.
6. Вставте пропущене слово: **Finis ... opus.**
- a) triumphat;
 - б) oppugnabat;
 - в) laborat;
 - г) corōnat;
 - д) pingit.
7. Як римляни говорили про щось цілковито таємне?
- a) Sub hasta;
 - б) Sub rosā;
 - в) Causa causarum;
 - г) Tabŭla rasa;
 - д) Terra incognita.
8. Який афоризм відповідає українському: “Не такий страшний чорт, як його малюють?”
- a) Nec plus ultra;
 - б) Tacent, satis laudant;
 - в) Diabŏlus non est tam ater, ac pingitur;
 - г) Pecunia non olet;
 - д) Non omnis moriar.
9. Продовжіть афоризм: “Medicus curat, natura...”
- a) cavat;
 - б) lavat;
 - в) cantat;
 - г) necat;
 - д) sanat.

10. Який вираз стали вживати після перекладу Біблії?

- a) O tempōra, o mores!
- б) Quod licet Jovi, non licet bovi;
- в) Qui habet aures audiendi, audiat!
- г) Anno Domīni.

11. Який афоризм не вживають, коли кажуть про справжню дружбу?

- a) Amīcus Plato, sed magis amīca veritas;
- б) Vitae sal – amicitia;
- в) Tempōra si fuerint nubila, solus eris;
- г) Novos amīcos dum paras, vetēres cole;
- д) Verum amicum pecunia non parabis.

12. Який афоризм вживають для назви довідника?

- a) Copia verborum;
- б) Tabūla rasa;
- в) Nota bene;
- г) Vade mecum;
- д) Ex officio.

13. Який афоризм не має нічого спільного з людськими помилками?

- a) Errando discimus;
- б) Errāre humānum est;
- в) Quod nocet, docet;
- г) Lapsus linguae;
- д) Dura lex, sed lex.

14. Який афоризм зайвий серед синонімічних?

- a) Qui seminat mala, metet mala;
- б) Ut salutas, ita salutaberis;
- в) Unus vir, nullus vir.

15. Який афоризм зайвий серед синонімічних?

- a) Corvus albus;
- б) Optima magistra;
- в) Rara avis;
- г) Extra ordinem.

ЛІТЕРАТУРА: 1-7, 9, 10, 13, 15, 16, 19, 20.

Розділ 4

РОБОТА З ЛАТИНСЬКИМИ ТЕКСТАМИ

Otium sine litteris mors et hominis vivi sepulture

(Вільний час без занять наукою – смерть і захоронення живої людини.

Цитата з “Листів” Сенеки, LXXXII)

Методичні вказівки

Для вдалого перекладу латинських текстів студентам необхідно мати уявлення про морфологію та синтаксис.

За своїм граматичним устроєм латинська мова належить до синтетичного (флексивного) типу. Це означає, що на відміну від мов з аналітичним устроєм, граматичні відношення виражаються в ній завдяки зміні форми слова – додаванням до основи суфіксів та флексій (закінчень). Слід пам’ятати про це, тому що латинська мова допускає варіативний порядок слів у реченні. Крім того, словники подають тільки початкові форми дієслів, що передбачає роботу над перекладом текстів за допомогою граматичних таблиць.

Синтаксис латинського речення передбачає наявність підмета (subjectum) та присудка (praedicatum). Тому в реченнях часто використовується дієслово-зв’язка “esse”.

Прямий порядок слів у реченні передбачає підмет на початку і присудок у кінці. Непрямий порядок використовують у випадках, коли треба зробити емоційний наголос на певному слові.

Тексти

DE LATIO

Latium in Italia est. Latium patria linguae Latinae est. Multi incolae Italiae agricolae sunt. Incolae insularum sunt nautae. Nautae terras alienas visitant, sed patriam suam semper videre cupiunt. Nautae periti pericula vitare sciunt. Terra Italiae fecunda et agriculturae idonea est. Itaque Romani agriculturae student.

DE SCHOLA ROMANA

Sextus et Publius mane ad propinquam urbem properant, nam ludum publicum haud procul a foro invisuri sunt. Esse diligentes pedagogi nonnullos discipulos ad scholam ducunt et eos tradunt magistro, Orbilio nomine. Orbilios, peritus magister, pueros non in aedibus, sed in porticus cornu docet.

LUDUS IN SCHOLA

Servius in ludum cum amico propērat. In ludo magister puēros docet. Audite, pueri verba magistri! Audi et tu, Servi! Magister Marco librum dat. Lege, Marce! Puer legit. Libri verba pueris placent. In ludo pueri etiam scribere discunt. Ludi negotia puerorum animos fātigant. Ex ludo pueri in campum currunt. In campo pueri trochis lududnt.

DE INCOLIS GALIAE

Romāni cum incōlis Galliae bella gerunt. Galliam incōlae varii incolunt: Belgae, Aquitani, Celtae. Celtas Romani lingua sua Gallos appellant. Celtae bona necessaria non habent, is casis parvis habitant, vitam duram agunt, litteras parum sciunt. In silvis praedam capiunt; praeda Celtarum sunt bestiae ferae. Agriculturae non student.

DE CASTRIS ROMANORUM

Castra Romāna quadrata sunt. Circum castra vallum a militibus aedificatur et fossa foditur. Centuriones ab imperatore convocantur et imperator orationem habet: “Milites! Copiae ad proelium parantur. Ponitur ad patrios Barbara praeda deos”.

DE IURE ROMANO

Constat autem ius civile populi Romani ex legibus, plebiscites, senatus consultis, constitutionibus principum, edictis eorum, qui ius ediscendi habent, responsis prudentium.

Lex est, quod populus iubet et constituit. Plebiscitum est, quod plebs iubet et constituit.

DE IUSTITIA ET IURE.

Publicum ius est, quod ad statum rei Romane spectat, privatum – quod singulorum utilitatem. Ius naturale est, quod natura omnia animalia docuit: nam ius istud non humani generis proprium sed omnium animalium, quae in terra, quae in mari nascuntur, avium quoque commune est.

IN IURE. IN IUDICIO

Aulus Agerius apud Numerium Negidium mensam argenteam deponit, sed Numerius Negidius dolo malo mensam non reddit. Aulus Agerius bovem vendit, Numerius negidius bovem emit. Emptor venditori pretium solvere debet, sed Negidius non solvit, pecuniam Aulo Agerio non dat.

Tum actor rerum Numerium Negidium in ius vocat. Iurisdictionem inter cives Romanos praetor urbanus habet. Actor in iure apud praetorem a reo mensam vel pecuniam postulavit. Praetor ius dicit et actori legis actionem atque iudicem dat. Iudex in iudicio reum aut codemnat, aut absolvit.

DE MAGISTRATIBUS ROMANORUM

Primum Romanorum a regibus gubernaverunt magistratus annui, consulibus erunt imperium et potestas vitae necisque; praeterea consul fuit iudex et pontifex maximus. Item ordinarii magistrates erunt. Primum praetor unus erat, qui urbanus appellatus est. Praetor iurisdictionem habet et dat iudicem.

Deinde praetor peregrinus erat, qui item ius dicebat ex iure peregrinorum (aut gentium). Aediles (duo plebei, duo curules) curam urbem, annonae et ludorum habebant.

Extraordinarii magistratus Romae erant dictator, magister equitum, decemviri, tribuni militum (aut plebis) consulari potestate.

DE BELLIS

Antiqui Graeci et Romani bella gerēbant, terras populorum vincorum invadebant, incolas interficiebant aut captivos secum asportabant; victos premebant. In numero servorum apud Graecos nec non apud Romanos multi captivi erant. Nobis autem bella odiosa sunt. Itaque bella vitabimus, iustitiam atque amicitiam inter populos colēmus, pacem defendemus. Vita nostra pulchra erit.

NEPTUNUS ET MARS

Jovis frater Neptūnus erat; ille erat maris deus. Illius voluntate fluctus et excitabantur et sedebantur. Illum nautae saepe plus quam maximum deum Jovem colēbant. Ex arboribus pinus ei consecrata erat, ex qua naves aedificabantur, ex animalibus equus, quoniam fluctus maris celeritate equis similes sunt. Mars, quem Romani filium Jovis putabant, belli deus erat. Iste apud Romanos, gentem bellicosam, in summo honore erat. Consecratus ei erat lupo, bestia ferox.

DE ALEXANDRO MAGNO

Alexander Magnus filius era Philippi, regis Macedonium et Olimpiadis. Pater Philippius puero Aristotelem praeceptorem destinabat. Post mortem patris Alexander totam Graeciam superabat et in Asiam iter faciebat. Rex Asiae Dareus vincebatur, mater et coniunx Darei ab Alexandri militibus capiebantur.

Alexander victor populorum multorum erat, Babilonem urbem capiebat, Indiam et Oceanum sibi vincere volebat. Plurimi urbes nomen Alexandri habebant. Milites et amici credebant Alexandrum deum esse.

DE JOVE

Antiqui Romani et Graeci multos deos colebant. Dominus caeli erat Juppiter. Poetae Graeci Jovem patrem deum hominumque nominabant. Et dei et homines Jovem timebant. Juppiter in Olimpo habitabat et cum fratribus mundum gubernabat. In tutela Jovis praecipue reges erant. Juppiter erat auctor legum humanarum. Fratres Jovis erant Neptunus et Pluto, sorores Juno, Ceres, Vesta. Bestiae nonnullae deis sacrae erant, ut aquilla Jovi, pavo Junoni, equus Neptuno. Ex arboribus oliva Minervae sacra est, Appolini laurus, Plutoni cupressus.

DE BIANTE

Saepe laudatur Bias, qui numerantur in septem sapientibus. Hostes urbem patriam Biantis oppugnabant. Incōlae ex urbe fugiebant, multa secum portabant et Biantem sedentem rogabant: “Cur nihil facis?”

Et philisophus: “Ego vero, – inquit, facio. Nam omnia mea mecum porto”.

DE PHAETONE

Phaeton filius nymphae Clymenis et Phoebi, dei Solis erat. Phoebus in regia, claro auro et eburo nitido micanti, habitabat. Deus promittit iuveni omnia cupiditates eius perficere. Et imprudens Phaeton optat quos volucres regere. Equi flammiferi pedibus pulsant, sine lege ruunt. Silvae cum montibus ardent, urbes magnae cum moenibus ardent, orbis terrarum e cunctis partibus ardet. Tum nymphae fontium fluminumque aquas deflent. “Et mare contrahitur, siccaque est campus arenae. Quod modo pontus erat” – sic narrat poeta Ovidius. Tum Phoebus fulmen mittit et terram servat. Phaetonem in ripa fluminis Eridani sorores sepulabant et deflebant. Lacrimae sororum lapides sunt, qui electra nominantur.

GLADIATŌRES

Multi imperatores Romani ludos gladiatorios saepe parabant, Romani ludos gladiatorum spectabant. Gladiatores captivi aut servi erant. Arma gladiatorum varia erant. Primo gladiatores se exercabant gladiis ligneis. Post signum, tuba datum, gladiis ferreis in arena pugnabant. Ante pugnam gladiatores imperatorem in amphitheatro salutabant.

DE ARIŌNE

Ario, clarissimus citharista, cum in Graecia Magna ingentes opes sibi comparavisset, Corinthum reverti statuit. Sed cum navem hominum Corinthiorum conscendisset, hi, ut opibus citharistae potirentur, ipsum de medio tollere constituerunt. Quod cum Ario cognovisset, nautas

orāvit, ut vitae suae parcerent. Hi se ei temperatūros esse negaverunt eumque in mare se praecipitāre jusserunt. Turn ille orāvit, ut antea ad cithēram canere sibi liceret. Quod cum ei permisissent, in puppi constitit altāque voce cecinit. Eo cantante, deiphini, sonōrum dulcitudine ducti, annataverunt. Itāque, cum in mare desiluisset, a delphino ad Taenārum promunturium vectus est. Inde Corinthum contendit et, quid sibi accidisset, Periandro tyranno narrāvit. Paulo post nautae quoque advenerunt. Interrogāti, num quid de Ariōne cognovissent, eum salvum in Italia, esse dixerunt. Tum vero ille subito advenit et eos refellit, ac statim hi pro scelere poenas pependerit.

DE CODRO

Codrus, rex Atheniensium, cum terra Affrica ab ingenti Lacedaemoniōrum exercitu vastaretur, ad oracūm Apollinis Delphici legātos misit, ut Apollinem consulerent, quomōdo grave illud bellum finiri posset. Respondit deus: “Belli finis erit, si ipse ab hostibus occisus eris”. Hoc oracūlum non solum Athenienses, sed hostes cognoverunt. Itāque dux Lacedaemoniōrum imperāvit, ut omnes regis vitae parcerent. Codrus autem, cum id cognovisset, servili veste indūtus, ne agnosceretur, in castra hostium venit. Ibi, cum consulto militem cecidisset, ab hostibus interfectus est. Lacedaemonii autem, cum regem Atheniensium mortuum esse cognovissent, sine proelio discesserunt. Ita Athenae virtūte regis, qui pro patria vitam profundere non dubitaverat, servātae sunt.

DE AESŌPO

Stultus quidam vir in Aesōpum poētam lapides jaciebat. Aesōpus autem voluit tantam istius nequitiam sine mora puniri. Itāque unum assem viro dedit et: “Pauperrimus sum, – inquit, – servus, pecuniam te dignam tibi dare non possum. Suadeo tibi, ut in ilium divitem, in foro cum servis ambulātem, lapīdes tuos conjicias. Ita efficies, ut ille tibi magnam pecuniam det”. Vir stultissimus non intellexit Aesōpum fraudem adhibuisse. Itāque id fecit, quod ab Aesōpo ei suāsum erat. Pecuniam vero a divite non sumpsit, nam ille servis imperāvit, ut vir, vehementer verberātus, in vincūla conjiceretur.

DE PHILOXĚNO

Dionysius, qui in urbe Syracūsīs tyrannus erat, carmīna facere amicisque recitāre solebat. Qui, ut tyranno blandirentur, versus, cum mali essent, laudābant. Aliquando autem Philoxēnus quidam, ad cenam vocātus, ceteris carmina Dionysii admirantibus, ausus est ea mala esse dicere. Hac libertāte irātus, tyrannus eum in carcērem duci iussit.

Postridie tamen virum, ut constantiam ejus experiretur, rursus ad cenam vocāvit. Inter cenam, ut solebat, carmina sua recitāvit. Cum postea sententiam Philoxēni de versibus exquireret, ille tacitus digressus est. Interrogātus, quo vadēret: “In carcērem”, – inquit.

DE ALEXANDRI JUVENTŪTE

Philippus, rex Macedōnum, cum in filio suo, Alexandro nomine, magnam anīmi vim atque ingenium esse intellexisset, omnem operam dedit, ut diligentissime eum educāret. Magistrum filio Philippus attribuit Aristotēlem, quo melior nemo illis temporibus ad Alexandrum educandum eligi potest, cum Aristotēles omnes homines aetātis suae scientiā rerum naturalium atque humanārum longe superāret. Itāque non modo corpus regis filii varie exercebātur, sed etiam ingenium ejus philosophis poētisque diligenter legendis confirmabātur. Magistri sui memoriam.

Alexander gratus retinuit et saepe dicere solitus est: “Philippo debeo, ut vivam, Aristoteli, ut honeste vivam”.

Omnium poetārum Homerum et Pindārum maxīme Alexander diligebat, quorum carmīna studiōse legebat. Itāque, cum post patris mortem Thebas expugnasset domosque omnes combūri jussisset, Pindāri soli domui pepercit. Homeri “Iliādem” etiam in bello secum habebat; nam Agamemnonem atque Achillem adaequāre studebat, cum putāret illum bene regnavisse, hunc fortiter pugnavisse. Cum, exercitu Hellespontum traducto, ad tumulum Achillis pie accessisset: “O fortunate, – inquit, – adulescens, cum tuae virtūtis Homerum praecōnem in-veneris!”

DE ALEXANDRO MAGNO ET DIOGĚNE

Alexander Magnus, cum aliquando Corinthi esset, ad Diogēnem venit eumque interrogāvit: “Quid optas, Diogēnes? Faciam, quidquid voluēris”. Tum ille: “Opto, – inquit, – ne solem mihi intercipias”. Quo audito, Alexander exclamavisse dicitur: “Nisi Alexander essem, Diogēnes esse vellem”.

ANTISTHENES ET DIOGĚNES

Antisthēnes, philosophus Atheniensis, cum diu persuasisset discipulis, ut operam darent philosophiae, pauci tamen ei obtemperavissent, indignātus tandem omnes dimisit. Erat inter eos Diogēnes, qui tantā cognitiōnis cupiditāte incensus erat, ut etiam postea ad eum saepe veniret. Tum Antisthenes, monstrans ei baculum, quod manu solebat portāre: “Percutiam te, – inquit, – hoc baculo, nisi abscesseris”, – tandemque eum, ne his quidem territum, aliquando percussit. Non tamen recessit Diogēnes, sed: “Percūte, – inquit, – si ita placet; ego tibi caput meum do; neque vero tam durum

baculum inveneris, quo me a tuis disputationibus abigas”. Tum vero Antisthenes, tantā perseverantia victus, ad disciplinam suam Diogēnem admisit et maxime eum amāvit.

GAUDEAMUS

Gaudeamus igitur
Juvenes dum sumus
Post iucundam iuventutem
Post molestam senectutem
Nos habebit humus

Vivat academia
Vivat professores
Vivat membrum quodlibet
Vivant membra quaelibet
Semper sint in flore

Vivat et respublica
Et qui illam regunt
Vivat nostra civitas,
Maccenatum caritas,
Quae nos hic protegunt

Pereat tristitia
Pereant dolores
Pereat diabolus
Quivis antiburchius
Atque irrisores!

СЛОВНИК

Actuarius, *i, m* – секретар.
Accuso, *āre* – звинувачувати.
Adversarius, *i, m* – супротивник.
Amica, *ae, f* – подруга.
Amicitia, *ae, f* – дружба.
Amo, *āre* – любити.
Amor, *ōris, m* – кохання.
Apello, *avi* – звертатись.
Apud – біля.
Audio, *īre* – слухати.
Antiqua, *ae, f* – стародавня.
Arbiter, *tri, m* – суддя.
Aqua, *ae, f* – вода.
Aquila, *ae, f* – орел.
Arma, *ōrum, n* – зброя.
Audio, *ire* – слухати.
Avis, *is, f* – птах.
Barba, *ae, f* – борода.
Bene – добре, гарно.
Bestia, *ae, f* – тварина.
Brevis, *e* – короткий.
Bonus, *a, um* – добрий, гарний.
Cado, *ēre* – падати.
Campus, *i, m* – табір (військовий).
Caput, *capītis, n* – голова.
Causa, *ae, f* – справа.
Celer, *ēris, ēre* – швидкий.
Colo, *ēre* – обробляти.
Crimen, *criminis, n* – злочин.
Culpa, *ae, f* – провина.
Dea, *ae, f* – богиня.
Defendo, *ēre* – захищати.
Dens, *dentis, m* – зуб.
Describo, *ēre* – описувати.
Deus, *i, m* – бог.
Do, *āre* – давати.
Doceo, *ēre* – навчати.
Doctus, *a, um* – вчений, освічений.

Edictum, *i, n* – едикт, наказ.
Equus, *i, m* – кінь.
Exemplar, *aris, n* – зразок, приклад.
Experientia, *ae, f* – досвід, практика.
Faber, *bri, m* – майстер.
Facio, *ěre* – робити, здійснювати.
Femina, *ae, f* – жінка.
Filia, *ae, f* – дочка.
Frater, *tris, m* – брат.
Furtum, *i, n* – крадіжка.
Gens, *gentis, f* – рід, плем'я, народ.
Gloria, *ae, f* – слава.
Gloriosus, *a, um* – славний, відомий.
Gratum est – дякую.
Gutta, *ae, f* – крапля.
Habeo, *ere* – держати, мати, володіти.
Historia, *ae, f* – історія.
Homo, *inis, m* – людина, чоловік.
Honestus, *a, um* – чесний, почесний.
Hostis, *is, m* – ворог, іноземець.
Interrogo, *āre* – запитувати.
Iudicium, *i, n* – суд.
Ius, *iuris, n* – право.
Iustus, *a, um* – справедливий, дійсний.
Jurisprudencia, *ae, f* – правова наука.
Lego, *ěre* – читати.
Lex, *legis, f* – закон.
Liber, *bri, m* – книга.
Malitia, *ae, f* – злий умисел.
Medicus, *i, m* – лікар.
Nato, *are* – плавати.
Natura, *ae, f* – природа.
Nemo – ніхто, жоден, інший.
Orno, *āre* – прикрашати.
Ovum, *i, n* – яйце.
Patria, *ae, f* – батьківщина.
Poena, *ae, f* – покарання.
Puella, *ae, f* – дівчинка.
Puer, *pueri, m* – хлопчик.
Rea, *ae, f* – відповідачка, звинувачена.
Reus, *i, m* – підсудний, відповідач.

Rex, Regis, *m* – цар.
Scientia, ae, *f* – знання, наука.
Scribo, ěre – писати.
Silva, ae, *f* – ліс.
Studeo, ěre – старанно навчатись.
Tabŭla, ae, *f* – дошка.
Terra, ae, *f* – земля.
Vita, ae, *f* – життя.
Venio, ĩre – приходити.
Video, ěre – дивитись, бачити.

ЗРАЗОК КОНТРОЛЬНИХ ЗАВДАНЬ ЗА МОДУЛЕМ

I ВАРІАНТ

1. Провідмініайте словосполучення:

Victoria publica – публічна перемога.

Ager privatus – приватна земля.

Testis nullus – неіснуючий свідок.

Jus gentium – міжнародне право.

2. Визначте дієвідміну та утворіть наказовий спосіб дієслів, перекладіть:

- condemnāre, vetāre, habēre, finīre;
- scribēre, imperare, punīre, movēre;
- perare, merēre, instituēre, impedīre.

3. Провідмініайте дієслово *dicere* та дієслово *punire* у всіх часах системи інфекта.

4. Перетворіть речення, подане в активній конструкції, на пасивне:

Arbiter causam audit.

Dominus equum emit.

5. Перекладіть речення:

Minerva est dea pugnarum.

Jurisprudentia clara scientia est.

Sicilia et Corsica sunt terrae.

Titus Livius ab Romae condita narrabat.

Arbiter noster Marcus Tullius est vir iustus.

Adversarius meus in iudicio est.

Ut salūtas, ita salutabēris.

Ira initium insaniae est.

Homo locum ornat.

Cicero Catilinam accusat.

Praetor actionem dat aut denegat.

Lex est tyrannus.

Etiam latrones suis legibus parent.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бабичев, Н. Т. Словарь латинских крылатых слов: 2 500 единиц [Текст] / Н. Т. Бабичев, Я. М. Боровский ; под ред. Я. М. Боровского. – М. : Русский язык, 1982. – 959 с.
2. Гаврило, Л. М. Latinam discere. [Текст] : навчальний посібник з латинської мови для студентів факультету іноземних мов / Л. М. Гаврило. – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2003. – 101 с.
3. Гончарова, Н. А. Практическое пособие по латинскому языку [Текст]: в 2 ч. / Н. А. Гончарова. – М. : Прогресс, 1982. – 166 с.
4. Гурычева, М. С. Народная латынь [Текст] : учебное пособие для институтов и факультетов иностранных языков / М. С. Гурычева. – М. : Издательство литературы на иностранных языках, 1959. – 192 с.
5. Дворецкий, И. Х. Латинско-русский словарь / И. Х. Дворецкий. – М. : Рус. яз. ; Медиа, 2005. – 843 с.
6. Исследования в области латинского и романского языкознания [Текст] / под ред. Р. А. Будагова и Н. Г. Корлэтяну. – Кишинев : Штиинца, 1961. – 404 с.
7. Кацман, Н. Л. Методика преподавания латинского языка [Текст] / Н. Л. Кацман. – М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2003. – 258 с.
8. Кацман, Н. Л. Латинский язык [Текст] : учеб. для студ. высш. учеб. заведений / Н. Л. Кацман, З. А. Покровская. – М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2003. – 456 с.
9. Латинский на все случаи жизни [Текст] / сост. С. В. Барсов. – М. : АСТ ; Астрель ; Транзит книга, 2006. – 431 с.
10. Латинский язык [Текст] : учеб. для пед. институтов по специальности “Иностранный язык” / под ред. В. М. Ярхо, В. И. Лободы. – 7-е изд., стер. – М. : Высш. шк., 2002. – 384 с.
11. Литвинов, В. Д. Латинсько-український словник [Текст] / В. Д. Литвинов – К. : Наука, 1998. – 712 с.
12. Литвинов, В. Д. П'ятсот крилатих висловів [Текст] Тексти : латино-український словник / В. Д. Литвинов, Л. П. Скорина. – К. : Індоєвропа, 1993. – 320 с.
13. Мушак, Ю. Ф. Латинська мова [Текст] : підручник для студентів університетів / Ю. Ф. Мушак. – Львів : Видавництво Львівського університету, 1964. – 252 с.
14. Подосинов, А. В. LINGUA LATINA. [Текст] : русско-латинский словарь / А. В. Подосинов, А. Белов – М. : Флинта, 2002. – 376 с.

15. Сердюк, А. М. Латинська мова [Текст] : збірник контрольно-тренувальних вправ, тестових завдань та контрольних робіт : навчальний посібник / А. М. Сердюк. – Донецьк : Юго-Восток, 2007. – 140 с.
16. Скорина, Л. П. Латинсько-український, українсько-латинський словник / Л. П. Скорина, О. А. Скорина. – К. : Обереги, 2004. – 448 с.
17. Словник античної міфології / за ред. А. О. Білецького. – К. : Наук. думка, 1989. – 240 с.
18. Словник іншомовних слів / за ред. О. С. Мельничука. – К. : Головна редакція УРЕ, 1974. – 776 с.
19. Яковенко, Н. М. Латинська мова [Текст] : підручник / Н. М. Яковенко, В. М. Миронова. – К. : Знання, 2005. – 541 с.
20. Яковенко, Н. М. Латинська мова [Текст] : підручник / Н. М. Яковенко, В. М. Трипуз. – К. : Вища школа, 1993. – 360 с.

Навчальне видання

ЛАТИНСЬКА МОВА

Частина I

ВСТУП ДО ЛАТИНСЬКОЇ МОВИ ТА АНТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Навчально-методичний посібник для організації
практичних занять і самостійного вивчення дисципліни

Укладач

Миленкова Римма Володимирівна

Редактор *І.О. Кругляк*

Комп'ютерна верстка *Н.А. Височанська*

Підписано до друку 27.01.2010. Формат 60x90/16. Гарнітура Times.
Обл.-вид. арк. 2,73. Умов. друк. арк. 4,75. Тираж 30 пр. Зам. № 923

Державний вищий навчальний заклад
“Українська академія банківської справи Національного банку України”
40030, м. Суми, вул. Петропавлівська, 57
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції: серія ДК, № 3160 від 10.04.2008

Надруковано на обладнанні Державного вищого навчального закладу
“Українська академія банківської справи Національного банку України”
40030, м. Суми, вул. Петропавлівська, 57